

Uloga žena u civilno-vojnim misijama NATO-a

Basarac, Ivana

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:025972>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-04**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

Ivana Basarac

ULOGA ŽENA U CIVILNO-VOJNIM
MISIJAMA NATO-a

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2017.

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

ULOGA ŽENA U CIVILNO-VOJNIM
MISIJAMA NATO-a

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: doc.dr.sc. Ružica Jakešević

Studentica: Ivana Basarac

Zagreb

Rujan, 2017.

Izjavljujem da sam diplomski rad „Uloga žena u civilno-vojnim misijama NATO-a“, koji sam predala na ocjenu mentorici doc. dr. sc. Ružici Jakešević, napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekla ECTS-bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštovala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Ivana Basarac

SAŽETAK

Ovaj se rad bavi ulogom žena u civilno-vojnim misijama NATO-a. Istraživačko pitanje glasi: „Jesu li žene u promicanju mira i sigurnosti, u okviru NATO saveza, podzastupljene u odnosu na muškarce?“. Žene se stoljećima smatralo *slabijim* spolom, čija je primarna uloga kućanice. Premala se pozornost pridaje povezivanju ženskih iskustava rata s međunarodnim mirovnim i sigurnosnim programom. Međutim, žene i muškarci imaju različita iskustva u ratnim sukobima, jer ih pogađa na drugačije načine. Žene su izuzetno važne za proces donošenja odluka o izgradnji i očuvanju mira jer se te odluke tiču upravo njih i budućih generacija. Usvajanje Rezolucije VS 1325 i njena implementacija u NATO sustav, a potom u nacionalne politike članica i partnera, omogućila je napredak uloge žene u domeni sigurnosti.

NATO je uložio veliki trud i napor da bi se prava i položaj žena poboljšali. U 16 godina, udio žena na različitim položajima u NATO-u se povećao za 3,2%, što govori o daljnjoj podzastupljenosti žena u sustavu NATO-a, na terenu i na položajima. Iako se očekivao veći postotak, riječ je instituciji koja se temelji na muškarčevoj moći i dominantnosti. Stoga je navedeni postotak izniman napredak i poticaj za nastavak rada na rodnoj politici.

Ključne riječi: žene, rod, sigurnost, NATO, mir

SUMMARY

This paper deals with the role of women in civilian-military missions of NATO. The research question is: „Are women, within the NATO alliance, underrepresented in relation to men, in promoting peace and security?“. For centuries, women have been considered as housewives and their experience with war and international peace programme was neglected. However, war affects women and men in various ways, so their experience of war is different. Women are extremely important for the decision-making process of building and maintaining peace, as these decisions concern them and their future generations.

The adoption of Resolution 1325 and its implementation in the NATO system, as well as in the national policies of member states and partner countries, has allowed the advancement of women's role in the security domain. NATO has made a great effort to improve the rights and position of women. During 16 years, in NATO, the number of women increased by 3.2%, reflecting the further subdivision of women. Although, it was expected a larger percentage, it should be noticed that this is still an institution primarily based on the man's power and dominance. Therefore, this percentage is a remarkable improvement and an encouragement for further work on gender politics.

Key words: women, gender, security, NATO, peace

SADRŽAJ RADA

1. Uvod	(1)
2. Rezolucija VS 1325 – Žene, mir i sigurnost	(3)
2.1. Uloga Ujedinjenih naroda u promicanju uloge žena u okviru sigurnosti	(3)
2.2. Uloga NATO-a u promicanju uloge žena u okviru sigurnosti	(5)
3. Uloga žena u konfliktnim sredinama	(7)
4. BI-strateške zapovjedi Direktive 40-1 (BI-Strategic Command Directive 40-1)	(10)
4.1. Savjetnici za ravnopravnost spolova – Gender Advisors (GENAD)	(10)
5. Imenovanje posebnog predstavnika za žene, mir i sigurnost	(12)
6. Osnivanje savjetodavnog odbora civilnog društva (CSAP)	(13)
7. Odbor za rodne perspektive NATO-a (NCGP)	(14)
7.1. Učinkovite prakse za povećanje sigurnosti u civilno-vojnim misijama	(15)
7.1.1. Taktična i operativna razina	(15)
7.1.2. Operativna i strateška razina	(16)
7.2. Faktori koji utječu na sigurnost u operacijama	(16)
7.3. Indikatori koji osnažuju i potpomažu implementaciji rodne perspektive	(18)
8. NATO / EAPC akcijski plan za provedbu politike za program žene, mir i sigurnost	(19)
9. Sažeci nacionalnih izvješća za 2014. i 2015. godinu	(20)
10. Trenutni izazovi i zadaci	(30)
11. Hrvatska i program „Žene, mir i sigurnost“	(31)
11.1. Nacionalni akcijski plan (2011. – 2014.)	(32)
11.2. Izvješća o provedbi NAP-a za 2012. i 2013. godinu	(33)
12. Zaključak	(39)

1. UVOD

Tradicionalno poimanje uloge i aktivnosti žena i muškaraca razlikuje se u odnosu na njihovu ulogu i aktivnosti danas. Žene su bile kućanice, brinule samo o hrani i djeci, nisu išle u rat boriti se, rijetko koja je imala karijeru, a još rjeđe je koja žena imala višu poziciju u društvu, ili bila dijelom procesa donošenja odluka. „I dok mnoge žene podržavaju i stoje iza onoga što se smatra legitimnim pozivima na vojnu akciju države, glavna zadaća definiranja i obrane državne sigurnosti smatra se djelom muškarca“ (Collins, 2010: 99). Muškarac je stoljećima smatran glavom i hraniteljem obitelji, borcem u sukobima te onim koji donosi odluke. „Vojne vježbe su uvijek bile (i još uvijek jesu) napravljene tako da ojačaju neke aspekte muževnosti“ (Collins, 2010: 99). Prema toj tradicionalnoj logici, i rat je pogađao žene i muškarce na različite načine. Posljedice rata najviše osjećaju civili, čiji su pripadnici u najvećem broju žene i djeca. Taj najranjiviji dio društva trpio je seksualno nasilje, razne vrste diskriminacija odbačenosti, neimaštinu te se suočavao s neželjenim trudnoćama i bolestima. Žene su dugo vremena isključivane, diskriminirane i potiskivane u želji da sudjeluju u izgradnji mira na jednak način kao i muškarci.

Ovaj se rad bavi ulogom žena u civilno-vojnim misijama NATO-a. Istraživačko pitanje glasi: „Jesu li žene u promicanju mira i sigurnosti, u okviru NATO saveza, podzastupljene u odnosu na muškarce?“. Kao odgovor na to pitanje postavlja se hipoteza da žene jesu podzastupljene u sustavu NATO-a, i na terenu i u sustavu djelovanja.

Uvidjevši probleme s kojima se žene susreću u konfliktnim sredinama, Ujedinjeni narodi 2000. godine donijeli su *Rezoluciju Vijeća sigurnosti 1325* u kojoj se po prvi puta spominje i prepoznaje nerazmjerni i jedinstveni utjecaj rata na žene. Rezolucija ukazuje na neravnopravnost žena i muškaraca prilikom donošenja odluka u okviru sigurnosti. Također, rezolucija traži poštivanje ženskih prava, prvo od strane zemalja članica, a potom i u kriznim područjima od sukobljenih strana. Rezoluciju 2007. godine usvaja NATO savez te zajedno sa svojim partnerima iz godine u godinu bilježi izniman napredak uključivanjem žena u izgradnju mira i sigurnosti.

U radu se objašnjava Rezolucija VS 1325 te njene srodne rezolucije. Također, objašnjava se uloga Ujedinjenih naroda te NATO-a u promicanju uloge žena u domeni sigurnosti. Sljedeće poglavlje bavi se ulogom žena u konfliktnim sredinama, odnosno na koji način se pomaže i djeluje sa ženama koje su proživjele traume u sukobima, što označavaju

edukacije za vojnike i savjetnike te drugo osoblje sigurnosnih snaga koje s njima radi. Kako bi se krenulo u integraciju rodnih perspektiva, članice su trebale univerzalne smjernice i općeprihvaćen kodeks ponašanja, koje su donesene u obliku Direktive 40-1, koja se opisuje u poglavlju 4. Dalje, u tom se kontekstu opisuje odbor za rodne perspektive te savjetodavni odbor civilnog društva. Imenovani su posebni predstavnici za program *Žene, mir i sigurnost*, potom savjetnici za ravnopravnost spolova (*Gender Advisors – GENAD*) čija je uloga promicanje ravnopravnosti spolova te pomoć ženama u njihovom napretku i karijeri. Potom, imenovani su i središnji rodni savjetnici te rodni savjetnici na terenu. Također, rad se bavi konkretnim naporima koje NATO ulaže kako bi se rezolucije u potpunosti implementirale u politike i sustave država članica i partnera kroz objašnjenje NATO/EAPC Akcijskog plana za provedbu programa *Žene, mir i sigurnost*. Uključivanje i zanimanje žena za vojne obuke, napredovanja, promicanje na više položaje u nacionalnoj ili NATO vojsci iznimno je poraslo u posljednjih nekoliko godina. U statističkim podacima u poglavlju 9., prikazan je odnos broja žena i muškaraca, te udio žena po činovima u posljednjih nekoliko godina. U poglavlju 10, prikazani su trenutne aktivnosti i izazovi s kojima se NATO susreće u svrhu integracije rodne politike. U posljednjem poglavlju prikazano je kretanje broja žena u vojnim snagama Republike Hrvatske.

Konačno, zašto je važno uključivanje žena u procese donošenja odluka i izgradnje mira? Cilj ovog diplomskog rada je ukazati na podzastupljenost žena u međunarodnoj vojnoj organizaciji NATO. Iako žene čine najčešću žrtvu u sukobima, njihov utjecaj na rješavanje sukoba i izgradnju mira je neprocjenjiv. Naime, Ujedinjeni narodi su započeli, a NATO je nastavio mijenjati razmišljanja i ponašanja na međunarodnoj sceni u svrhu postizanja ravnopravnosti spolova te povećanja udjela žena u svim sferama svojeg djelovanja. Velika je pozornost dana ulozi žena u civilno-vojnim misijama kroz različite profesije. Danas su sva radna mjesta u NATO-u jednako otvorena i za žene i muškarce. Slični rezultati nastoje se postići i u nacionalnim snagama. Napredak UN-a i NATO-a vidljiv je u promjeni ponašanja međunarodne zajednice u odnosu na mir i sigurnost. Žene pružaju kvalitetnu perspektivu u analizi sukoba te utječu na suradnju i participaciju civilnog društva s mirovnim snagama u svrhu izgradnje i dugoročnog očuvanja mira. „Snaga vojske nije samo u tenkovima, pištoljima i helikopterima. Snaga vojske je u ljudima koji, uz poštovanje i timski rad, guraju zajednički

cilj¹. Svrha ovog diplomskog rada je dati poticaj međunarodnoj zajednici da se i u budućnosti nastavi veliki trud i napor koji je uložena da bi integracija rezolucija funkcionirala na nacionalnoj i međunarodnoj razini. Također, neka ovaj rad bude poticaj svim ženama da će, uključenjem u vojne snage, biti jednako vrednovane kao i muškarci, te da će njihov doprinos međunarodnoj zajednici biti značajan i zabilježen.

2. REZOLUCIJA VS 1325 – ŽENE, MIR I SIGURNOST

2.1. Uloga Ujedinjenih naroda u promicanju uloge žena u okviru sigurnosti

Ujedinjeni narodi su međunarodna organizacija utemeljena 1945. godine, kao nasljednica dotadašnje Lige naroda. Glavna zadaća Ujedinjenih naroda jest očuvanje međunarodnog mira i sigurnosti, te danas broji 193 države članice. „Okrenuta je, u prvom redu, očuvanju međunarodnog mira i sigurnosti, razvoju prijateljskih odnosa među državama, promicanju međunarodne suradnje na rješavanju problema ekonomskog, socijalnog, kulturnog i humanitarnog karaktera, uključujući zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda². Kao takva, sposobna je utjecati na promjenu ponašanja u međunarodnim odnosima.

Naime, kao što je u uvodu naznačeno, premala se pažnja pridaje ženama u sukobima. Muškarci nisu u potpunosti kompetentni donositi odluke o pomoći ženama koje su prošle traumatična iskustva i seksualna nasilja jer je rat na njih utjecao na drugačije načine. Žene su izuzetno važne za proces donošenja odluka o izgradnji i očuvanju mira. Donošenje odluka u kojima žene sudjeluju tiču se upravo njih, žena i njihove djece. Dugoročno očuvanje mira ovisi o participaciji i suradnji civilnog stanovništva s vlastima i međunarodnim mirovnim snagama. „Tek krajem 1990-ih feministički znanstvenici privukli su pozornost na ženska iskustva u ratu: područje o kojem se dosad nije raspravljalo niti ga se smatralo važnim za bilo kakvu raspravu u međunarodnim odnosima. Silovanje žena za vrijeme i nakon rata sada je dobro dokumentirano, kao i primjeri u kojima se čini da je silovanje bilo korišteno kao ratna *taktika* kako bi se ponizio ili demoralizirao neprijatelj“ (Collins, 2010: 99).

¹https://www.usip.org/gender_peacebuilding/about_UNSCR_1325#What_is_U.N._Security_Council_Resolution_1325 (Pristupljeno: 28.kolovoza 2017.)

²<http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/multi-org-inicijative/ujedinjeni-narodi/o-un/> (Pristupljeno: 19.svibnja 2017.)

Iz tih razloga, u listopadu 2000. godine, Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda usvojilo je Rezoluciju VS 1325 (UNSCR 1325) u kojoj se po prvi puta „prepoznaje nerazmjerni i jedinstveni utjecaj oružanog sukoba na žene“ (NAP, 2011: 1). Rezolucijom se ukazuje na nejednaku uključenost žena u procesu izgradnje mira i sigurnosti, te vrlo ograničenoj participaciji žena u donošenju odluka u okviru sigurnosti. „Time je ukazano na postojeći raskorak između stvarnog položaja i moguće uloge žena u domeni mira i sigurnosti, dok je daljnje pogoršanje stanja potaknulo donošenje drugih srodnih rezolucija na ovom području: Rezoluciju VS 1820 (2008) o uklanjanju spolno utemeljenog nasilja u oružanim sukobima, Rezoluciju VS 1888 (2009) o borbi protiv seksualnog nasilja nad ženama i djecom u oružanim sukobima te Rezoluciju VS 1889 (2009) o ulozi žena i njihovim potrebama u izgradnji mira nakon oružanih sukoba“ (NAP, 2011: 1).

Rezolucija VS 1820 važna je iz razloga što osuđuje korištenje silovanja, zlostavljanja te drugih oblika spolnog nasilja kao oružje rata. Također, poziva na učinkovito procesuiranje odgovornih i zakonom omogućuje osiguranje prava i zaštite žrtvama. Što znači da svaki slučaj zahtjeva pravodobnu reakciju vojnih i/ili policijskih snaga.

Rezolucije VS 1888 omogućuje korištenje snažnijih alata u provedbi Rezolucije VS 1820. Primjerice, ovom je rezolucijom upućen poziv Glavnom tajniku UN-a da se imenuje posebni predstavnik/ca za seksualno nasilje u sukobima. Također, ovom rezolucijom nastojali su se izmijeniti zakonske i sudske prakse prilikom kaznenog gonjenja odgovornih počinitelja kaznenih djela. Rezolucija VS 1889 bavi se problemom niskog udjela žena u procesima izgradnje mira, te problematikom žena nakon završetka sukoba koje su često bez doma, bolesne, u potrazi za članovima obitelji, u dugovima i sličnim teškim situacijama (NAP, 2011).

Potom, Rezolucija VS 1960 (2010) poziva sve strane u sukobu na obvezu prema borbi protiv seksualnog nasilja. Rezolucija VS 2106 (2013) donesena je s ciljem sprječavanja seksualnog nasilja u sukobima. Posljednja, Rezolucija VS 2122 (2013) za cilj ima jačanje uloge žena u svim fazama sprječavanja sukoba (WPS Media Backgrounder, 2013). Spomenute rezolucije zajedno čine osnovu programa „Žene, mir i sigurnost“.

Položaj žena i muškaraca odavno je bio neuravnotežen, stoga se njihov položaj unutar spomenute organizacije nastoji ujednačiti jer žene nisu manje vrijedne, a muškarci nisu sposobniji i učinkovitiji od žena. Naime, žene i muškarci su jednako sposobni, učinkoviti i vrijedni te postupak Ujedinjenih naroda predstavlja izniman napredak modernog svijeta u

rješavanju problema spolne podređenosti. Primarna i jedina razlika žena i muškaraca, osim biološke razlike, jest u načinu doživljavanja svijeta i okoline u kojem žive i djeluju. „Spol je drugačiji način gledanja na svijet” (Briefing, 2010: 6). Zbog toga je doprinos žena iznimno važan za sveobuhvatan pristup sigurnosnim izazovima u 21. stoljeću. Ciljevi UNSCR-a 1325 su: „zaštita prava žena za vrijeme oružanih sukoba, procesuiranje zločina utemeljenih na spolu, uvođenje načela ravnopravnosti spolova u mirovne operacije i sudjelovanje žena u svim procesima izgradnje mira“ (NAP, 2011: 2). Rezolucijom se, dakle, traži uspostava rodne ravnopravnosti muškaraca i žena u svim razinama djelovanja prilikom uspostave i izgradnje mira, procesuiranje svih zločina koji su počinjeni nad ženama i djecom, uključenost žena u donošenje odluka na svim razinama vlasti, pomoć oko zaštite žena od fizičkog i seksualnog nasilja, te uključenost žena u vojno-civilne operacije kako bi dale svoj doprinos.

2.2. Uloga NATO-a u promicanju uloge žena u okviru sigurnosti

Trans-atlantska sigurnosna organizacija - NATO, osnovana je 1949. godine. NATO je prepoznao važnost problema rodne podređenosti žena, odnosno rodne dominantnosti muškaraca, na čiju je važnost ukazala globalna organizacija - Ujedinjeni narodi. Rezolucija VS 1325 implementirana je u sustav i politiku NATO-a 2007. godine, odlukom Sjevernoatlantskog vijeća. U rujnu 2009. godine, NATO je usvojio set smjernica Bi-strateških zapovijedi koje su, između ostaloga, uključivale kodeks ponašanja za vojno osoblje (Briefing, 2010: 3). (v. *Poglavlje 4.*)

Do kraja 20. stoljeća, 90% žrtava rata bili su vojnici. U 21. stoljeću, žrtve više nisu vojnici u omjeru u kojem su nekada bili, već primarnim žrtvama postaju civili – posebice su pogođena djeca i žene³. Stav NATO-a jest da davanje prava glasa ženama i djeci, koji su svakodnevni akteri i žrtve sukoba te trpe njihove izravne posljedice, jedan od doprinosa međunarodnoj zajednici prilikom izgradnje i očuvanja mira i sigurnosti. „Žene i djevojčice uvučene su u oružane sukobe, a njihovo zlostavljanje i silovanje postaje oružjem rata za kojim se često poseže“ (NAP, 2011: 2). Nažalost, žene i djevojčice najčešće postaju žrtvama i sredstvima nasilja prilikom ratovanja, najčešće kroz okupaciju novih područja, te se vojnici na njima izivljavaju jer im služe kao njihove zarobljenice i robinje. Na taj način psihološki utječu

³ <http://www.voxfeminae.net/gender-art/item/2080-nato-prepoznao-nerazmjernu-utjecaj-rata-na-zene-i-djecu>
(Pristupljeno: 6. svibnja 2017.)

na drugu stranu, nastojeći preko njih ostvariti neke svoje više, političke, ekonomske ili vjerske ciljeve.

NATO i članice Partnerstva za mir zajednički djeluju kako bi žene sudjelovale u izgradnji i održavanju mira, stabilnosti te širenju sigurnosti. „Oni se obvezuju da će taj princip biti sastavni dio svakodnevnog poslovanja, uključujući njihove političke, civilne i vojne strukture, operacije i misije. Obzirom na to, NATO i partneri poduzimaju zajedničke aktivnosti kako bi podržali provedbu Rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a (UNSCR) 1325 i njezinih rezolucija“ (WPS Media Backgrounder, 2013: 1). Jedan od glavnih ciljeva NATO-a, obzirom na politiku „Žene, mir i sigurnost“, jest uspostaviti da rodna perspektiva bude sastavni dio svake operacije, misije, donesene odluke, treninga i same komunikacije. Implementacija politike „Žene, mir i sigurnost“ u državama članicama postiže se donošenjem nacionalnih akcijskih planova (ili drugih strategija na nacionalnoj razini) koji će u određenim vremenskim periodima nastojati poboljšati status i položaj žena u domeni sigurnosti. „Nacionalni akcijski planovi pomažu vladama u prepoznavanju prioriteta i resursa te u određivanju njihovih odgovornosti i načinu izvršavanja zadataka“⁴.

Kada se na uspostavi rodne perspektive radi na nacionalnoj razini, te se postižu pozitivni rezultati, svakako će i sveukupna politika NATO-a imati pozitivni rezultate u poboljšanju položaja žena. Zbog toga je važno dobivati povratne informacije o provedbi i napretku te ih kategorizirati u svojevrsna izvješća kako bi se dobili kompletni podaci o uspješnosti implementacije nove politike. Primjerice, NATO je u posljednjih pet godina počeo provoditi standardizirane upitnike za države članice i partnere o njihovoj implementaciji rezolucije (v. *Poglavlje 9.*). Važno je davati javnosti transparentne informacije o rodnoj perspektivi kako bi se na taj način potaknule i ohrabrile žene za pristupanje vojnom osoblju na bilo kojoj razini djelovanja. Izvješća su također važna kako bi se potvrdila uspješnost odnosno neuspješnost određenih metoda djelovanja ili ponašanja te kako bi se, u skladu s njima, dalje mogle mijenjati ili napredovati. „Integracija UNSCR-a 1325 je multidimenzionalni proces koji zahtijeva sveobuhvatnu strategiju. Korištenje Rezolucije 1325 moglo bi se stoga prevesti u učinkovitiju zaštitu civilnog stanovništva od nasilja“ (Briefing, 2010: 11).

⁴https://www.usip.org/gender_peacebuilding/about_UNSCR_1325#What_is_U.N._Security_Council_Resolution_1325 (Pristupljeno: 28.kolovoza 2017.)

3. ULOGA ŽENA U KONFLIKTNIM SREDINAMA

„Angažiranje žena u sigurnosti, rekonstrukciji i stabilizaciji ključno je za postizanje međunarodnih ciljeva. Uključivanje načela UNSCR-a 1325 i njezinih povezanih rezolucija ključno je radi postizanja uspjeha misije“ (Briefing, 2010: 3). Implementacijom UNSCR-a 1325 NATO se usmjerio na sustavno povećanje broja žena u procesima donošenja odluka, vojno-civilnim misijama, obukama, edukacijama te na njihovu povećanu participaciju u izradi i provedbi mira i sigurnosti. Osnaživanje žena u nestabilnim i ratom pogođenim sredinama je od ključne važnosti za cjelokupnu međunarodnu zajednicu. Kontinuirana komunikacija sa ženama iz lokalnog stanovništva označava prenošenje informacija o njihovim mogućnostima i prilikama. Također, pridaje se pažnja njihovim željama i potrebama.

Neke od djelatnosti žena u civilno-vojnim misijama NATO-a jesu prevođenje, pružanje medicinske skrbi, pretrage tijela ženskih osoba, sudjelovanje u obukama, treninzima i edukacijama, organizacija udruga potpore i pomoći, prenošenje informacija o tome kako se zaštititi od nasilja i nasilnika, na koji način se financijski osamostaliti i slično (Briefing, 2010: 4). Skupina aktivistica u Siriji je pokrenula edukaciju o računalstvu, prvoj pomoći, šivanju odjeće i učenju engleskog jezika kako bi se pomoglo osnažiti lokalne žene u njihovom razvoju i napretku⁵. Takve aktivnosti imaju potporu mirovnih snaga i međunarodne zajednice, te im oni stoje na raspolaganju u daljnjem razvoju.

Duge vremenske periode žene provode same u kući radi brige o djeci. Žive u siromašnim ili kritičnim sredinama, te im je kretanje iz kuće vrlo ograničeno. Suočavaju se s bolestima, nestašicom hrane, vode, financijskih sredstava, otežanom skrbi o djeci ili starijim osobama. Često su izložene seksualnom nasilju ili postaju seksualnim robinjama, što je postalo oružjem rata u modernom svijetu. NATO radi na otkrivanju i procesuiranju zločina. Važno je osnivanje udruga i pokretanje kampanja koje će pomoći lokalnim ženama u takvim teškim situacijama. „Ovo zapravo može ojačati potrebu da žene vojnici budu uključene u određene oblike mirovnih misija te da budu angažirane posebno u situacijama nakon konflikta“ (Collins, 2010: 107).

Primjerice, kurdska skupina žena u Siriji je 2013. godine formirala policijsku brigadu sa vlastitom vladavinom zakona. U početku ih je ostatak zajednice izbjegavao, no s vremenom su stekle povjerenje, poštovanje te naposljetku osnovale i vlastitu policijsku

⁵ <https://www.inclusivesecurity.org/2015/06/09/10-ways-syrian-women-risk-all-for-peace/>
(Pristupljeno: 28.kolovoza 2017.)

postaju. Ono što je najzanimljivije jest da se ova skupina kvalitetno bori protiv rodno uvjetovanog nasilja. Obzirom da su pripadnice postaje žene, smiju ulaziti u konzervativna kućanstva te pružati pomoć i potporu u kritičnim i teškim situacijama. Također, i veći broj zločina se počeo prijavljivati u postaju⁶. Takve aktivnosti pomažu mirovnim snagama u izgradnji dugoročnog mira.

Nadalje, žene su nerijetko primorane baviti se raznim ilegalnim poslovima kako bi prehranile sebe i djecu te im omogućile daljnje obrazovanje. Pored toga, brojni su roditelji prisiljeni na prodaju svoje djece ili su im djeca prisilno odvedena kako bi postala vojnicima. Obzirom na taj problem, skupine aktivistica u Siriji svakodnevno posjećuju domove kako bi uvjerile obitelji da rani brak štetno djeluje na tjelesno i duševno zdravlje djevojčica. Na ovaj se način spašava minimalno pedeset djevojaka kroz tri mjeseca.⁷

Nadalje, nerijetko se radi o nepismenim ili neobrazovanim ženama i djeci koje nisu imale jednake prilike koje ima stanovništvo u razvijenim dijelovima svijeta, te su stoga u samome početku u lošijem i nezavidnom položaju spram drugih. Primjerice, širenjem ISIS-a u Siriji dolazilo je do zatvaranje škola i nemogućnosti obrazovanja djece. Uz pomoć lokalne vlasti, mirovnih snaga i skupine lokalnih žena, otvorene su privatne škole u koje su upisivane stotine djece⁸. Povećanje društvenih nejednakosti, siromaštvo, glad i borba za vlastiti život, te za život svoje djece, čini žene bespomoćnima u stalnoj borbi protiv nasilnog sustava. „Informacije koje pružaju lokalne žene mogu se pokazati korisnima u provjeri napretka stabilizacije u područjima gdje postrojbe NATO-a obično imaju vrlo ograničeni pristup“ (Briefing, 2010: 5).

Stoga ono što NATO implementacijom UNSCR-a 1325 nastoji postići je promjena politike države i zajednice u kojemu su diskriminacija, ugnjetavanje, ponižavanje i nasilje svakodnevna pojava. "Ako su žene punopravni članovi društva, tada postoji i odgovarajuća dužnost da ispune obaveze koje od njih zahtjeva država. Dok žene ne budu smatrane sposobnima za vojnu službu, one će i dalje biti isključene ne samo iz visokih položaja u oružanim snagama, nego i iz potpune jednakosti u društvu“ (Collins, 2010: 105).

⁶ <https://www.inclusivesecurity.org/2015/06/09/10-ways-syrian-women-risk-all-for-peace/>
(Pristupljeno: 28.kolovoza 2017.)

⁷ <https://www.inclusivesecurity.org/2015/06/09/10-ways-syrian-women-risk-all-for-peace/>
(Pristupljeno: 28.kolovoza 2017.)

⁸ <https://www.inclusivesecurity.org/2015/06/09/10-ways-syrian-women-risk-all-for-peace/>
(Pristupljeno: 28.kolovoza 2017.)

Ujedinjeni narodi i NATO žele da se u konfliktnim sredinama poštuju ženska prava, da one ne postaju sredstvom rata već da budu ključni akteri za okončanje sukoba i uspostavu mira. „Tijekom NATO operacija važno je dobiti jasno razumijevanje lokalne kulture uključujući rodne dimenzije i poduzimati mjere za promicanje ravnopravnosti spolova relevantnih za operaciju. Sile predvođene NATO-om moraju razumjeti kulturni kontekst unutar kojeg djeluju i ne samo primjenjivati vlastite kulturne norme. Naučene lekcije upućuju na to da je mješavina sile koja je reprezentativna u rodu, podiže razmjenu informacija, znanja i obavještajnog djelovanja te je instrumentalna u stjecanju povjerenja i vjerodostojnosti“ (BI-SC 40-1, 2009: 3-1). Zato je važan dobar, korektan odnos s lokalnim vlastima i stanovništvom, jer će pomoći u ostvarivanju ciljeva za dobrobit cijele zajednice.

Obrazovanje i osposobljavanje iznimno su važna komponenta NATO-ve politike za podizanje svijesti o rodnoj jednakosti. Moderni su sukobi, pri postizanju različitih ciljeva, usmjereni na žrtvovanje civila, primarno žena i djece. Poražavajuća je činjenica da upravo žene i djeca posljednji dobivaju pravo glasa kada je riječ o važnim strateškim odlukama koje se donose, a često se tiču upravo njih. Važno je napraviti ispravnu stvar te uspostaviti jednakost između žena i muškaraca. I dalje postoje države u kojima muškarac nosi tradicionalnu ulogu vojnika, donositelja svih odluka, glave i hranitelja obitelji, političara i slično, no postepenim koracima radi se na uravnoteženju položaja muškaraca i žena.

Veliki se napredak radi uz UN, NATO i druge regionalne i međunarodne organizacije. UN nudi obuku ženama kroz visoko kvalitetne tečajeve, programe i osposobljavanje za pitanja vezana uz ravnopravnost spolova⁹. Kod nekih je država i naroda promjena moguća u kraćem, a kod nekih u dužem periodu. Velike su stvari učinjene NATO-om misijom u Afganistanu. Ono što je važno naglasiti jest da su, neizmjernim trudom međunarodnih snaga, žene u Afganistanu razumjele brigu, potporu i pomoć koja im je pružana dugi niz godina. Posljedica toga je povećanje svjesnosti žena za lokalnu i nacionalnu zajednicu, za zemlju, promjenu politike koja će spasiti njihovu djecu od daljnjih sukoba, te promocija NATO-a u svijetu. „Sudjelujući u donošenju odluka, afganistanske su žene stekle osjećaj moći i priznanja od svoje države čime se povećava ugled NATO-a u zajednici.“ (Briefing, 2010: 10). Obzirom na veliku raširenost nepismenosti među afganistanskim stanovništvom, ISAF (vojna misija NATO-a u Afganistanu) je organizirao upotrebu radio stanica, preko koje se obavještavalo o

⁹ <http://www.unwomen.org/en/how-we-work/capacity-development-and-training/training-centre-services> (Pristupljeno: 28.kolovoza 2017.)

aktivnostima te se zainteresiralo žene za sudjelovanjem u zajednici te aktivnim uključivanjem u donošenje odluka. Također, ISAF je prva NATO-va operacija koja je u svojem djelovanju koristila savjetnike za ravnopravnost spolova.

4. BI-STRATEŠKE ZAPOVJEDI DIREKTIVA 40-1 (BI-STRATEGIC COMMAND DIRECTIVE 40-1)

Nakon što je NATO 2007. godine donio odluku o prihvaćanju i implementaciji Rezolucije VS 1325 i njenih srodnih rezolucija, uslijedili su uspostava i sastavljanje nacionalnih akcijskih planova za svaku državu članicu. Također, sastavljen je i akcijski plan za politiku i organizaciju NATO sustava. Države članice trebale su univerzalne smjernice i općeprihvaćen kodeks ponašanja na temelju kojih će se krenuti u integraciju rodni perspektiva u NATO-voj zapovjednoj strukturi, a potom na svim ostalim razinama djelovanja. Te su smjernice donesene u obliku Bi-strateških zapovjedi (Bi-Strategic Command). BI označava *The Building Integrity Programme*, odnosno program izgradnje integriteta u strateškom zapovjedništvu. Sve su članice NATO-a dužne slijediti smjernice Rezolucije VS 1325.

„Direktiva je najvažnija za postavljanje načina raspoređivanja savjetnika za ravnopravnost spolova u središte ISAF-a od listopada 2009. godine nadalje“ (Briefing, 2010: 9). Ono što je novo u ovom setu smjernica jest jasno obrazloženje pojmova roda, rodne perspektive, seksualnog nasilja te rodne jednakosti. Također, ono nudi obrazloženje uloge savjetnika za ravnopravnost spolova (GENAD), rodni savjetnika na terenu (GFA) te pozicije središnjih rodni savjetnika (GFP). (v. *Poglavlje 4.1.*).

Dakle, glavni ciljevi Direktive 40-1 su povećanje broja žena u osoblju i na terenu, edukacija osoblja o rodnoj osjetljivosti, povećanje uloge žena na svim razinama u organizaciji, sustavu te u misijama te zaštita žena, djevojaka i djece tijekom i nakon oružanih sukoba. „Ova smjernica posebno se usredotočuje na žene i djevojčice, ali također priznaje da je zaštita sve djece obveza svih članova NATO-a i njezinih partnera“ (BI-SC 40-1, 2012: 3).

4.1. Savjetnici za ravnopravnost spolova – Gender Advisors (GENAD)

Kako bi se pomoglo pri implementaciji UNSCR-a 1325, te uvođenju same rodne perspektive u sustav i politiku NATO-a, zaposleni su tzv. savjetnici za ravnopravnost spolova. Rodni

savjetnici su osoblje koje radi na terenu s vojskom te sudjeluju na edukacijama, treninzima i obukama. „Rodni savjetnici moraju razvijati odnose i uspostaviti vezu sa svim elementima osoblja i/ili zapovjedništva kako bi se olakšala integracija UNSCR-a 1325 i rodni perspektiva“ (BI-SC 40-1, 2012: 6). Savjetnici za ravnopravnost spolova pomažu u komunikaciji s ženskim žrtvama sukoba, pomažu prilikom ispitivanja, razgovora, pomažu u pristupu onim ljudima koji su pretrpjeli traume, tragedije i šokove. Imaju određenu dozu suosjećanja, način pristupa i empatije prilikom komunikacije. Također, prilikom obuke i edukacije pomažu vojnicima te više rangiranim djelatnicima u načinu postupanja u kritičnim i osjetljivim situacijama.

„Rodni savjetnici rade na obučavanju drugih i potiču ljude na razumijevanje potrebe za rodni perspektivama“ (Briefing, 2010: 5). Pomažu zapovjednicima u tome kako se odnositi prema vojnicima suprotnog spola i slično. Nije uvijek moguće na jednak način odnositi se i prema muškarcima i prema ženama. Postoje razlike u nacionalnostima, vjeri, rasi, spolu, te su stoga rodni savjetnici ti koji prenose informacije i educiraju o načinu ponašanja i postupanja prema drugim osobama.

U odnosu na *GENAD*, rodni savjetnici na terenu (Gender Field Advisors) provode analize i istraživanja o tome da li zapovjednici izvršavaju i provode aktivnosti koje su u skladu s Direktivom 40-1 te rezolucijama. Dakle, savjetnici za ravnopravnost spolova na terenu (GFA) na operacionalnoj razini održavaju redovitu komunikaciju sa savjetnicima za ravnopravnost spolova (*GENAD*), podržavaju Zapovjednika prilikom provedbe direktive i ostalih smjernica rodne perspektive. Najvažnija informacija je da savjetnici za ravnopravnost spolova djeluju u mirnim razdobljima na strateškoj i operativnoj razini, a terenski rodni savjetnici djeluju na operativnoj i taktičnoj razini.

Središnji rodni savjetnici (Gender Focal Points) označavaju osoblje koje je integrirano u vojnu jedinicu na taktičnoj razini te posvećuju 10 do 15% svojeg vremena integriranju rodne perspektive unutar redovnog zadatka jedinice. Dakle, rodni savjetnici (GFP) osiguravaju da rodna perspektiva bude u potpunosti implementirana u misije i zadatke. „Ove aktivnosti mogu uključivati, ali nisu ograničene na: patroliranje, pružanje humanitarne pomoći, postupci pretraživanja, pomaganje snagama nacionalne sigurnosti, procjenu različitih sigurnosnih rizika muškaraca i žena u praćenju i evaluacijskim aktivnostima te pružanje rodne obuke osoblju NATO-a“ (BI-SC 40-1, 2012: A-3). Na taj su način rodni savjetnici na terenu,

savjetnici za ravnopravnost spolova te središnji rodni savjetnici međusobno povezani u radu i neprestanoj implementaciji rodne perspektive u svakodnevni rad vojne službe.

5. IMENOVANJE POSEBNOG PREDSTAVNIKA ZA ŽENE, MIR I SIGURNOST

Na Summitu u Chicagu 2012. godine, na kojem je pozdravljena transformirana politika NATO-a u korist povećanja participacije žena na svim razinama odlučivanja i donošenja odluka, imenovana je posebna predstavnica za žene, mir i sigurnost, gđa. Mari Skåre. Skåre je prethodno djelovala u Norveškom ministarstvu vanjskih poslova, na poziciji savjetnice ministra te zamjenice stalnog predstavnika norveškog izaslanika u NATO-u. Tijekom svoje karijere radila je na pitanjima vezanima za žene i sigurnosti, stoga je njeno imenovanje u programu žene, mir i sigurnost u potpunosti opravdano. Skåre je nakon imenovanja bila zadužena za jačanje i promicanje UNSCR-a 1325 i povezanih rezolucija. Također je bila odgovorna i za povezivanje s UN-om te za podizanje svijesti o postojećim problemima s kojima se žene suočavaju. Na Summitu je zatražen izvještaj napretka NATO-a od 2007. godine. „U izvještaju je naglašeno da je od usvajanja provedbenih politika u 2007. godini, NATO postigao "značajan napredak" u integraciji rodne perspektive u operacije i misije pod vodstvom NATO-a“ (WPS Media Backgrounder, 2013: 2). Pod napretkom se misli na imenovanje posebnog predstavnika za program Žene, mir i sigurnost koji je zadužen za integraciju i implementaciju UNSCR-a, u poglavlju 9. navedeni su konkretni statistički podaci o postepenom povećanju broja žena u NATO-u. Također, uspješnost misija poput ISAF-a i KFOR-a govori mnogo o učinkovitosti programa. U sažecima izvještaja na NATO-vim stranicama moguće je vidjeti mnogo pozitivnih promjena od kada je uvedena Rezolucija. Ono što je 2012. zabilježeno da treba ostvariti jest: poboljšati kapacitete i programe obuke muškaraca i žena, razvijati kapacitete rodni savjetnika, poboljšati način suočavanja s problemima i pitanjima o spolu, te konačno, integrirati žene i muškarce u područje planiranja i procjene. Od 2014. godine, poziciju posebnog predstavnika za žene, mir i sigurnost obnaša bivša nizozemska izaslanica Marriët Schuurman. Schuurman je prije imenovanja bila izaslanica Nizozemske u Makedoniji, Sudanu i Rusiji.

6. OSNIVANJE SAVJETODAVNOG ODBORA CIVILNOG DRUŠTVA (CSAP)

NATO nije htio promjene samo u strukturi i politici. Htio je promjene u srži svojih članica. Stoga je kroz nacionalne akcijske planove nastojao promijeniti politiku i poboljšati je kako bi ženska prava i položaj žena u društvu, u strukturi NATO-a, društvu i politici konfliktnih sredina bio poboljšana i jednak položaju i pravima muškaraca. No, takva velika promjena, prvenstveno u načinu razmišljanja, a potom u djelovanju, nije u potpunosti moguća ukoliko društvo nije spremno na promjene. Iz tog razloga, NATO i partneri prepoznaju važnost i doprinos civilnog društva u promicanju programa „Žene, mir i sigurnost“.

Civilno društvo čine akademske zajednice, aktivisti i udruge za promicanje prava žena i općenito ljudskih prava, kao i udruge za sprječavanje nasilja nad ženama i njihovo seksualno iskorištavanje. NATO smatra kako je njihova suradnja sa civilnim društvom nužna i učinkovita te ima pozitivan učinak na NATO-ve operacije i misije. (v. *Poglavlje 9.*)

Na sastanku 2014. godine, u vezi provedbe politike Euroatlantskog partnerstva o ženama, miru i sigurnosti, odlučeno je o osnivanju savjetodavnog tijela civilnog društva, te je odluka ubrzo uključena u Akcijski plan za provedbu politike NATO/EAPC-a „Žene, mir i sigurnost“.

Savjetodavni odbor civilnog društva olakšava konzultacije između NATO-a, posebnog predstavnika za „Žene, mir i sigurnost“, rodni savjetnika te samog civilnog društva. Radi se o pružanju povratnih informacija, preporuka, savjeta, izvješća i slično. „CSAP služi kao forum za redovite konzultacije i dijalog između civilnog društva i NATO-a, te ima financijsku potporu NATO-ovog WPS financijskog mehanizma“ (Poziv na Savjetodavni panel CD o WPS, 2016: 1-2). Članove čine neovisni stručnjaci iz civilnog društva, te povjerenici različitih organizacija civilnih društava na vrijeme od dvije godine. Sastanci se održavaju svakih godinu dana u Bruxellesu. „Organizacije civilnog društva i pojedinci koji sudjeluju u radu CSAP-a moraju pokazati svoj interes i predanost. Moraju se aktivno angažirati na ovom području i posjedovati relevantno znanje i stručnost kako bi značajno doprinijeli dijalogu“ (Poziv na Savjetodavni panel CD o WPS, 2016: 1-2).

7. ODBOR ZA RODNE PERSPEKTIVE NATO-A (NCGP)

Odbor za rodne perspektive u NATO-u osnovan je 1976. godine, te čini jedan od najstarijih odbora u NATO-voj strukturi. Do 2009. godine, odbor je nosio naziv „Odbor za žene“ te je na promjenu imena utjecala implementacija UNSCR-a 1325 u NATO-vu politiku i strukturu (Briefing, 2010). Prošle godine slavila se 40. obljetnica postojanja odbora. „Postavili smo rodnu perspektivu u središte NATO-ve analize, planiranja, izvršenja i vrednovanja naših planiranih misija. Stavljamo rodne perspektive u središte našeg planiranja obrane i izvješćivanja naših saveznika. Imamo široku mrežu rodnih savjetnika. Naučili smo svoja iskustva u Afganistanu i na Balkanu“¹⁰. Iako je prvi puta u NATO-u održan prvi sastanak o položaju i mogućnostima žena u vojnim snagama NATO-a davne 1961. godine, tek je posljednjim desetljećem učinjen najveći i najvažniji korak u poduzimanju konkretnih mjera za poboljšanje položaja i statusa žena u okviru sigurnosti.

Dakle, NCGP bavi se pitanjima i problemima ravnopravnosti spolova. Ono je savjetodavno tijelo Saveza. „Sastoji se od izaslanika svih zemalja NATO-a, a odbor se formalno sastaje jednom godišnje u Bruxellesu s delegatima i promatračima iz zemalja članica. To je jedini odbor Međunarodnog vojnog osoblja u NATO-u koji ima predsjedateljicu“ (Brochure NCGP, 2011: 17).

„Za NATO je ključno osigurati sigurnost vojnika u operacijama i zaštitu lokalnog stanovništva. Prema tome, NCGP nastoji dokumentirati pozitivan utjecaj primjene rodne perspektive na sigurnost“ (Brochure NCGP, 2011: 13). Godine 2011. izdana je brošura pod nazivom „How can gender make a difference to security in operations – indicators“. U ovoj su brošuri navedene učinkovite prakse za povećanje sigurnosti u civilno-vojnim misijama (v. *Poglavlje 7.1.*), šest studija slučaja, te su navedeni faktori i indikatori (v. *Poglavlja 7.2. i 7.3.*) koji utječu na povećanje sigurnosti u misijama, odnosno operacijama. Ovom se brošuram nastojalo pokazati javnosti učinkovitost i djelotvornost implementacije politike „Žene, mir i sigurnost“ u domenu sigurnosti. Brošura je postala jedna od transparentnijih izvješća i rezultata istraživanja o tome koliko žene imaju pozitivan utjecaj na vojno-civilne operacije u bilo kojem smislu i na bilo kojoj razini djelovanja.

¹⁰ http://www.nato.int/cps/on/natohq/news_131710.htm (Pristupljeno: 08.kolovoza 2017.)

7.1. Učinkovite prakse za povećanje sigurnosti u civilno-vojnim misijama

Prilikom dugog niza godina prikupljanja podataka o misijama i operacijama kroz izvješća, zabilježene su prakse koje su se na terenu pokazale učinkovitim i djelotvornim u povećanju sigurnosti u vojno-civilnim misijama. Prakse su podijeljene u dvije osnovne kategorije: taktična i operativna razina, te operativna i strateška razina.

7.1.1. Taktična i operativna razina

Važno je povećanje raspoređivanja vojnika u različitim vojno-civilnim poslovima, te veće uključivanje istih u jedinice na terenu i u patrolama. Na taj način žene mogu biti korisne kao prevoditeljice, pogotovo one koje poznaju sredinu, te mogu biti od iznimne koristi u određenim specifičnim okolnostima (pomoć u obukama, usavršavanje za druge civilno-vojne poslove). „Važno je imati odgovarajući broj ženskih tumača s poznavanjem lokalnih običaja i okolnosti. Specifične aktivnosti mogu uključivati ubrzano tumačenje obuke za žene u zemlji ili prošireno jezično usavršavanje za ženske vojnike koji služe u vanjskim jedinicama“ (Brochure NCGP, 2011: 37).

Obzirom da je cilj uključivanje žena u izgradnju mira i smirivanje konfliktnih situacija, važno je dati savjetnika koji će im pomoći, usmjeravati njihove postupke i savjetovati o različitim problemima i traumama s kojima se nose. Važno je da svi akteri operacije budu spremni reagirati u ključnom trenutku, sa planovima kako postupiti i na koji način pristupiti lokalnim ženama koje susretu tijekom izvršavanja zadatka. Važno je imati plan na koji način komunicirati s njima, kako se odnositi prema njima te procijeniti na koji način bi im iste žene mogle pomoći u dobivanju korisnih informacija i prekidu sukoba.

Svo osoblje, od administrativnog, preko vojnog i medicinskog do samog zapovjednog vrha, mora biti upoznato s temom rodne politike. Osposobljavanje mora biti jasno i konkretno, primjenjivo u praksi i usredotočeno na izvršavanje zadatka, ukoliko je moguće. Prva ISAF-ova savjetnica za ravnopravnost spolova poručnica Ella van den Huevel navodi kako je pri preuzimanju dužnosti savjetnice pravi zadatak bio upoznavanje tima sa temom rodne politike (Briefing, 2010: 5).

Ovdje pripadaju i kodeksi ponašanja te praksa, kako primijeniti ponašanje i postupke na terenu. Valjalo bi odraditi treninge koji bi zornije prikazali izloženost kritičnoj situaciji i

postavili vojnika u konkretnu situaciju. Važno je održavanje kontakta s lokalnim ženama kako bi se izgradilo međusobno povjerenje (Brochure NCGP, 2011: 38). Informacije koje se dobivaju od lokalnih žena prikupljaju se u posebna izvješća, temeljem kojih nastaju posebne baze podataka. Razmjena informacija može biti presudna u provođenju određenih operacija. Također, prisutnost međunarodnih snaga pomaže lokalnim ženama i njihovim obiteljima financijskim sredstvima, organiziranim obukama i aktivnostima.

7.1.2. Operativna i strateška razina

Postrojbe traže uključivanje žena na različite funkcije, prilikom čega u velikoj mjeri pridonose obuke o rodnim pitanjima te aktivnosti samih rodnih savjetnika. „Nastoji se uskladiti raspodjela ženskog osoblja kroz ciljne tehnike zapošljavanja. Na primjer, nizozemska vojska pokušala je usmjeriti žene iz administracije i logistike na druge specijalnosti“ (Brochure NCGP, 2011: 39). Rodni stručnjaci daju velike doprinose pri planiranju samih operacije. Na taj način, već u samim temeljima operacije, ljudska prava te odnos prema ženama i djeci mogu biti pomno planirani. Osoblje i cijeli timovi moraju biti na adekvatan način upoznati s rodnim pitanjima, načinom ponašanja te budućim planovima za uspješno rješavanje rodnih pitanja na terenu. Također, propisuje se „uključivanje znanja i pažnje na spol kao komponentu svih opisa poslova i naknadnih ocjena izvedbe“ (NCGP, 2011: 40).

7.2. Faktori koji utječu na sigurnost u operacijama

Brojni elementi utječu na sigurnost u vojno-civilnim operacijama. U brošuri, „How can gender make a difference to security in operations?“, navedena je lista faktora koji su univerzalno primjenjivi u svim etapama operacija i misija. Radi se o situacijskoj svjesnosti, koheziji vojne jedinice, učinkovitom treningu, povjerenju i sigurnosti u strane vojne snage, partnerstvu s lokalnom vlašću, opremi, sigurnoj komunikaciji, ekonomskom napretku, poštovanju pravila, učinkovitosti nacionalnih sigurnosnih snaga te konačno, obrambenim mjerama sigurnosti.

Situacijska svjesnost podrazumijeva posjedovanje temeljnih informacijama o misiji, lokaciji, prijateljskim, neprijateljskim i prijateljskim stranama, lokalnom stanovništvu i kulturi, te učinkovito korištenje podataka kako bi se misija, odnosno zadatak mogao pravilno odraditi.

Tim odnosno vojna jedinica mora biti mentalno i fizički spremna kako bi mogla adekvatno odgovoriti na prijetnje i krizne situacije. Zajednički treninzi i edukacije mogu povećati vjerojatnost koordiniranog odgovora vojne jedinice. Povjerenje i povezanost s lokanim-civilnim stanovništvom, te partnerstvo sa lokalnom vlašću mogu smanjiti neprijateljstvo te osigurati podršku i razmjenu vitalnih informacija. Što se tiče tehničkih faktora, poput funkcionalne opreme, ona mora biti pripremljena u skladu s prijetnjom radi učinkovitog izvršavanja misija. Dalje, poštivanje pravila ponašanja, djelovanja, lanca zapovijedanja i rokova važno je radi pravodobnog reagiranja na prijetnje.

Sigurna komunikacija jedan je od najvažnijih faktora koji može pridonijeti ispunjenju operacije ili je ugroziti. Zbog toga je iznimno bitno služenje adekvatnom opremom i komuniciranje na adekvatan način. Edukacije i treninzi sa konkretnim kriznim situacijama mogu poučiti na koji način se obraniti na terenu, te kako načiniti sigurne kontrolne točke. Svaka je kontrolna točka specifična i drugačija od svih ostalih te je iz tog razloga važno imati znanje i opremu kako bi se provele osnovne obrambene mjere fizičke sigurnosti. Prisutnost i dobri odnosi s nacionalnim vojnim snagama mogu imati odlučujući utjecaj na konflikte.

Snažna domaća vojska i adekvatni odnosi s međunarodnim snagama važni su radi zaštite civilnog stanovništva, smirivanja krizne situacije, privođenja krize kraju te pružanje pomoći potrebitima. Konačno, međunarodne snage obučene su za pomoć pogođenim i ranjivim skupinama u društvu, te je zbog toga potrebno raditi na ekonomskim poticajima za zapošljavanje. Takvi postupci imaju dvostruku ulogu. Prvenstveno omogućuju ranjivim pojedincima zaposlenje i prihod, a s druge strane pobunjenicima ograničuju prihode i kapacitete. Da bi ovi faktori bili univerzalni u svojoj primjeni, neophodno je uključenje i muškaraca i žena u planiranje i izvođenje zadataka i misija. Žene i muškarci kao takvi moraju biti ravnopravni od faze planiranja do faze izvođenje postupaka. Također, komunikacija i suradnja s lokalnim stanovništvom i vojnim snagama također podrazumijeva uključenje oba roda. Primjerice, generalica Mohammadezei Khatool je jedna je od generalica u Afganistanskoj nacionalnoj armiji. U potpunosti surađuje s NATO-vim sistem obuke i edukacije kako bi se educirane žene mogle pridružiti Khatoolinoj vojnoj školi za kadetkinje (Briefing, 2010: 6).

7.3. Indikatori koji osnažuju i potpomažu implementaciji rodne perspektive

Navedeni indikatori nastoje „proširiti i ojačati provedbu akcija koje će uključivati rodne perspektive u operacijama koje vodi NATO“ (Broschure NCGP, 2011: 47). Razlikujemo nekoliko kategorija indikatora: indikatori koji se odnose na postupke i smjernice, indikatori koji se odnose na operativni učinak, indikatori koji su vezani uz obuku i edukaciju, te indikatori koji su vezani uz ljudske resurse.

Indikatori koji se odnose na postupke i smjernice: određen broj savjetnika za ravnopravnost spolova; jedinice koje uključuju žensko osoblje; broj operacija koje su planirane temeljem BI-SC direktive 40-1; broj/postotak konačnih izvješća o operacijama i misijama koje uključuju dokumentaciju o angažmanu žena (Broschure NCGP, 2011). Dakle, radi se o temeljnim odrednicama rezolucije. Implementacija rezolucije nije moguća bez uključjenja savjetnika za ravnopravnost spolova, uključjenja žena u jedinice, planiranje operacije putem direktive i podnošenja izvještaja o istoj.

Dalje, indikatori koji se odnose na operativni učinak: „broj jedinica zaduženih za angažiranje civilnog stanovništva, a koje imaju pristup ženskih tumača; broj ispitanih žena koje iniciraju ili dopuštaju daljnje angažiranje osoblja NATO-a na neki određeni vremenski period; broj projekata koji su uključivali konzultacije sa ženama; broj angažmana sa ženama; te broj/postotak angažmana osoblja u NATO-u“ (Broschure NCGP, 2011: 47). Dakle, ovdje je riječ o stvarnom uključjenju žena u zadatke te su ponovno potrebni izvještaji o svim angažmanima i napretku.

Indikatori vezani uz obuku: broj osoblja koji angažiraju lokalne žene i uključuju ih u program rodne perspektive; broj GENAD, GFA i GFP za specifičnu obuku; broj osoblja koji su obučeni za spol i ljudska prava; broj država koje sudjeluju u obuci o rodnim perspektivama (Broschure NCGP, 2011). Preplašene žene i djevojke u kriznim sredinama neće biti u potpunosti posvećene edukaciji ukoliko tu edukaciju vode muškarci. Naime, edukaciju koja govori o viktimizaciji žena u sukobima muškarci neće moći na kvalitetan način provesti, jer muškarci doživljavaju rat na drugačiji način od žena. Zbog toga je angažman žene u obukama i edukacijama ključan u prenošenju iskustva i znanja.

Indikatori vezani uz ljudske resurse: „broj i postotak rodnih savjetnika, rodnih savjetnika na terenu te rodnih fokusnih točaka u svakoj NATO-voj misiji; broj i postotak ženskih osoba u misijama NATO-a“ (Broschure NCGP, 2011: 48). Važno je znati točan broj navedenih iz

razloga kako bi se mogao napraviti plan za buduće mjeseci i godine. Stupanj opasnosti se svakodnevno mijenja u svim kriznim područjima te je važno znati s koliko se osoblja gdje raspolaže, da li potrebni angažmani. Možda je negdje situacija poboljšana te angažman savjetnika nije više potreban u mjeri u kojoj je bio ranije i slično.

8. NATO/EAPC AKCIJSKI PLAN ZA PROVEDBU POLITIKE ZA PROGRAM ŽENE, MIR I SIGURNOST

Na Samitu u Lisabonu 2010. godine prihvaćen je Akcijski plan za provedbu Rezolucije VS 1325 i njenih srodnih rezolucija. On je sadržavao planove za njihovu implementaciju i integraciju na svim razinama upravljanja i djelovanja Saveza. „NATO je objavio politiku Euroatlantskog partnerskog vijeća (EAPC) o provedbi UNSCR-a 1325 o ženama, miru i sigurnosti i srodnim rezolucijama 27. lipnja 2011“ (Brochure NCGP, 2011: 9).

Tri godine kasnije prihvaćena je još jedna, ažurirana verzija akcijskog plana za razdoblje od lipnja 2016. do lipnja 2018. godine. Odnosi se na institucionalne politike i strukture, politike ljudskih resursa, javnu diplomaciju, edukaciju, vježbe i treninge, monitoring i izvještavanje, kooperativnu sigurnost, upravljanje krizama te planiranje obrane. „Pedeset pet zemalja se pridružilo se najnovijem Akcijskom planu, stvarajući tako najveću svjetsku koaliciju UNSCR-a 1325“ (Annual Report, 2016: 82).

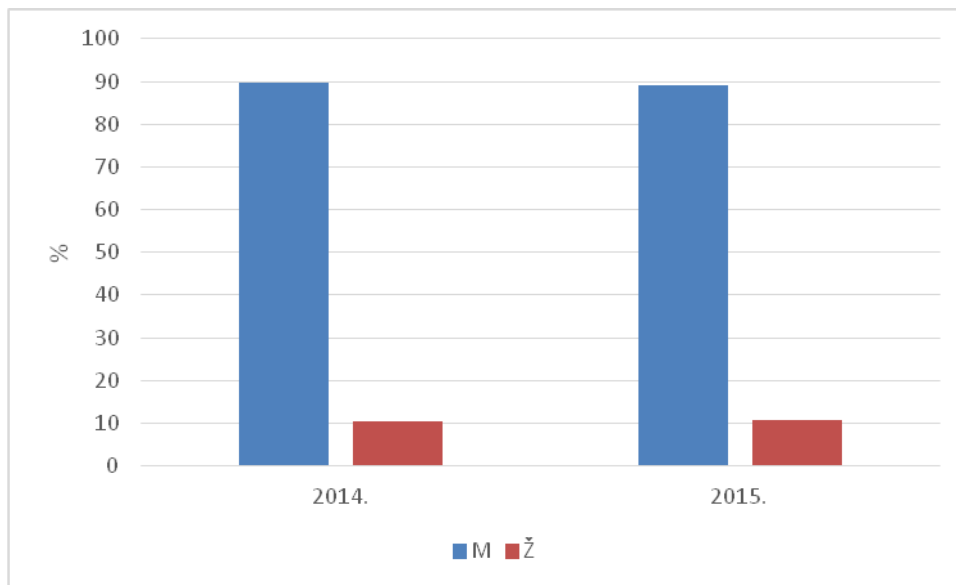
Neke od najvažnijih ciljeva koje se spominju u planu su: integracija politike „Žene, mir i sigurnost“ u institucionalni okvir, ocjenjivanje uspješnosti integrirane politike „Žene, mir i sigurnost“, poticanje zapošljavanja žena na više pozicionirana radna mjesta, uvođenje rodni savjetnika za osoblje na višim položajima, povećanje svijesti o rodni pitanjima putem prezentacija, istraživanje o preprekama koje su ženama postavljene na njihovom putu prema napretku, integracija politike „Žene, mir i sigurnost“ u nastavne planove i programe obrazovanja i osposobljavanja, uključivanje rodni stručnjaka te civilnog društva, redovito izvješćivanje javnosti u napretku provedbe Rezolucije VS 1325, adekvatno i jasno izvješćivanje o NATO operacijama, izvješćivanje država koje provode politiku „Žene, mir i sigurnost“ o napretku i razmjena informacija. Izvješća o napretku integracije programa „Žene, mir i sigurnost“ dostupni su kroz godišnje sažetke NATO saveza i nacionalnih izvještaja njenih članica i partnera. Također, ovim se Akcijskim planom „ubrzava napredovanje žena u

sjedištu NATO-a putem Ženske profesionalne mreže te Mentorski program, jača partnerstvo za ravnopravnost spolova s drugim međunarodnim organizacijama, uključujući UN, OESS, EU te Afričku uniju. Također se financiraju rodno osjetljiva istraživanja usmjerena na sprječavanje ili suzbijanje nasilnog ekstremizma“ (Annual Report, 2016: 82).

9. SAŽECI NACIONALNIH IZVJEŠĆA ZA 2014. I 2015. GODINU

Za 2014. i 2015. godinu doneseni su sažeci nacionalnih izvještaja obzirom na implementaciju Rezolucije VS 1325. Ovi sažeci označavaju jedinstvene setove statističkih podataka obzirom na spol i politiku za svaku državu članicu i državu partnera NATO saveza. Od 2007. do 2014. godine učinkovitost rodne perspektive nije se mogla pratiti pojedinačno niti cjelokupno za Savez obzirom da nije bilo usporedivih podataka. Svake bi godine neka od država slala izvještaje NCGP-u no to nije bilo kontinuirano niti vjerodostojno za dugoročnu analizu. Ono zbog čega su ovi setovi statističkih podataka posebni jest to što je za sve države članice i partnere Saveza omogućena komparativna analiza podataka te se daje povratna informacija o napretku svake zemlje u smislu omogućavanja jednakih mogućnosti muškaraca i žena u vojsci. Svakoj su zemlji članici/partneru dani univerzalni upitnici na koja su iste morale odgovoriti. „Upitnik koji se od država traži da ispune, pokriva teme koje su u skladu s pokazateljima NATO/EAPC akcijskog plana. Time se omogućuje sažetak cjelovitog pregleda godišnjeg napretka NATO članica i partnera na integraciji načela UNSCR 1325“ (Summary of National Reports, 2015: 35).

Grafikon 1. Udio muškaraca i žena u vojnim snagama NATO-a u 2014. i 2015. godini, izraženo u %

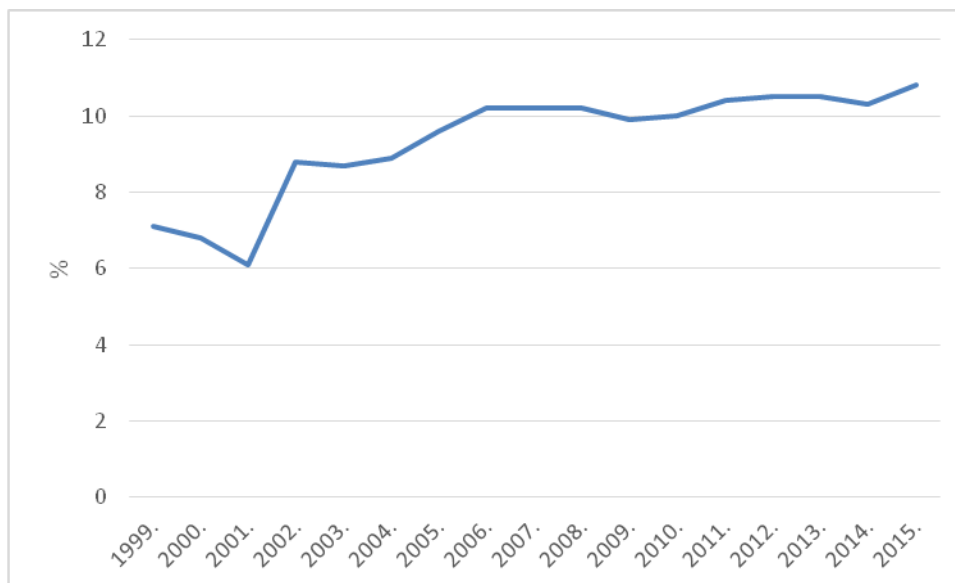

Izvor: Summary of the National Reports of Member and Partner Nations 2014. i 2015.

Na grafikonu 1. vidljiv je gotovo jednak udio muškaraca u 2014. u odnosu na 2015. godinu u vojnim snagama NATO članica. Prema konkretnim podacima, u 2015. godini značajno je povećanje udjela žena za 0,5% u odnosu na 2014. godinu. Unatoč zanemarivom povećanju udjela žena spram muškaraca, činjenica je da su muškarci i dalje u velikoj mjeri zastupljeni i dominantni u vojnim snagama.

Na grafikonu 2. označeno je kretanje udjela žena u NATO-u od 1999. do 2015. godine. Od početnih 7,1%, 2001. godine broj žena u vojnim snagama pada, iz razloga što do tada još nije bilo kvalitetnih zakona koji bi štitili prava žena, niti učinkovitih programa/politika koje bi poticale zapošljavanje žena na različitim položajima u okviru sigurnosti. Međutim, teroristički napad na SAD bio je prekretnica za angažman u vojci kako muškaraca tako i žena. Došlo je do promjena u domeni roda i sigurnosti. Postotak žena počinje naglo rasti. U 16 godina, broj žena u vojnim snagama NATO-a povećao se za ukupno 3,2%.

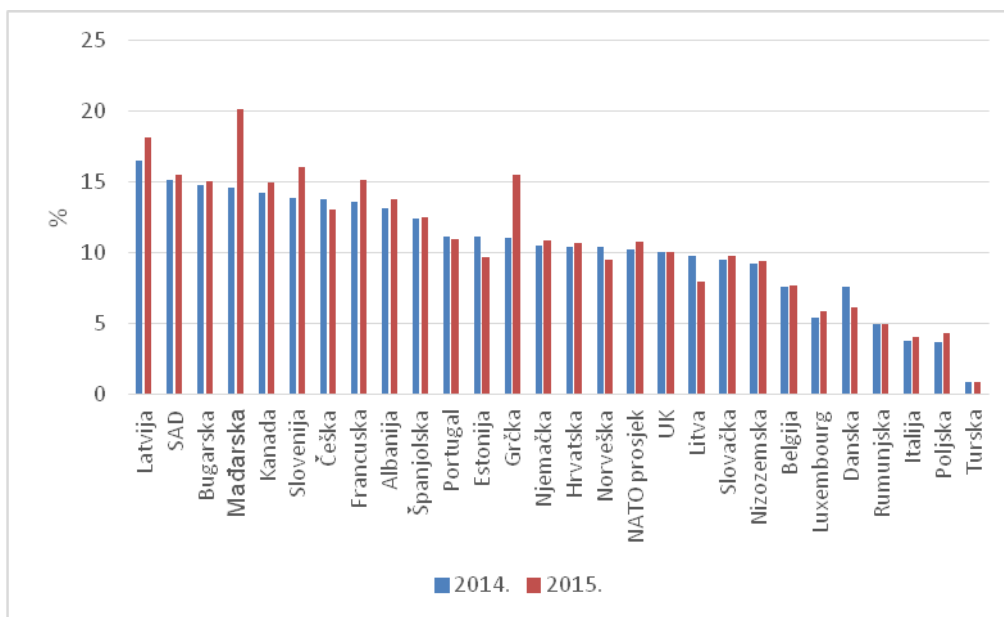
Grafikon 2. Postotak žena u NATO-u od 1999. do 2015. godine, izraženo u %

Izvor: Summary of the National Reports of Member and Partner Nations 2014. i 2015.

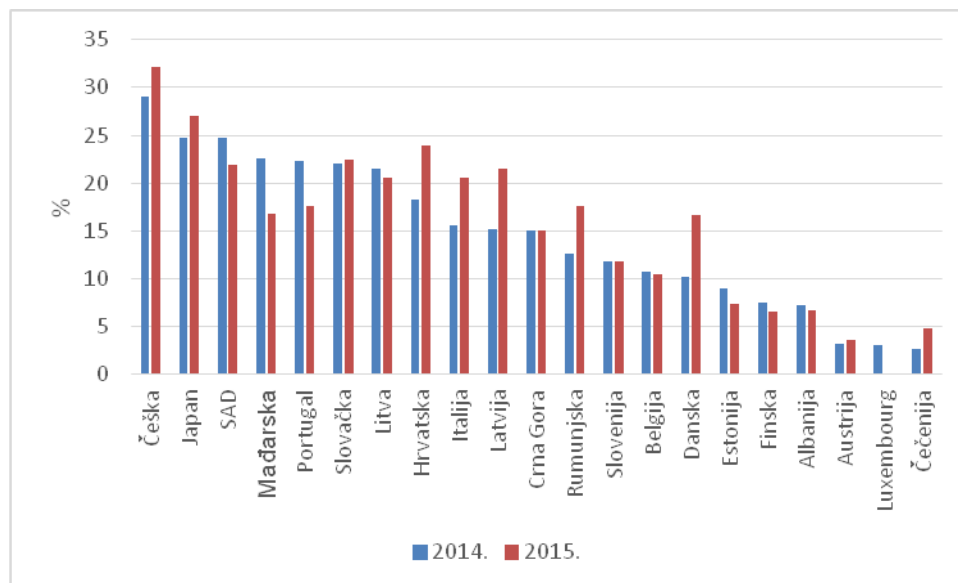
Na grafikonu 3. prikazan je postotak broja žena u vojnim snagama NATO-a za 2014. i 2015. godinu, prema državama članicama. U 2014. godini, najveći postotak žena u nacionalnim vojnim snagama imale su Latvija (16,5%), Sjedinjene Države (15,2%), Bugarska (14,8%) te Mađarska (14,6%). Najmanji postotak žena imale su Turska (0,9%), Poljska (3,7%) i Italija (3,8%). Hrvatska je u 2014. godini imala 10,4% žena, a u 2015. godini 10,7%, što je povećanje za 0,3%. Međutim, 2015. godine, dolazi do promjena. Mađarska doživljava povećanje broja žena u nacionalnim vojnim snagama za 5,6% te postaje država s najvećim udjelom žena u vojnim snagama. Grčka doživljava povećanje udjela žena za 4,4%. Latvija je po brojnosti žena iza Mađarske, sa 18,2%, te ju slijedi Slovenija sa 16,1% žena u vojnim snagama. Najmanji broj žena imaju i dalje Turska, Poljska i Italija. Neke su države doživjele pad broja žena u svojim vojnim snagama, poput Estonije (-1,5) i Danske (-1,4).

Grafikon 3. Postotak žena u vojnim snagama NATO-a prema zemljama članicama, za 2014. i 2015. godinu, izraženo u %

Izvor: Summary of the National Reports of Member and Partner Nations 2014. i 2015.

Grafikon 4. Udio ženskih prijava u vojnu službu za 2014. i 2015. godinu, izraženo u %

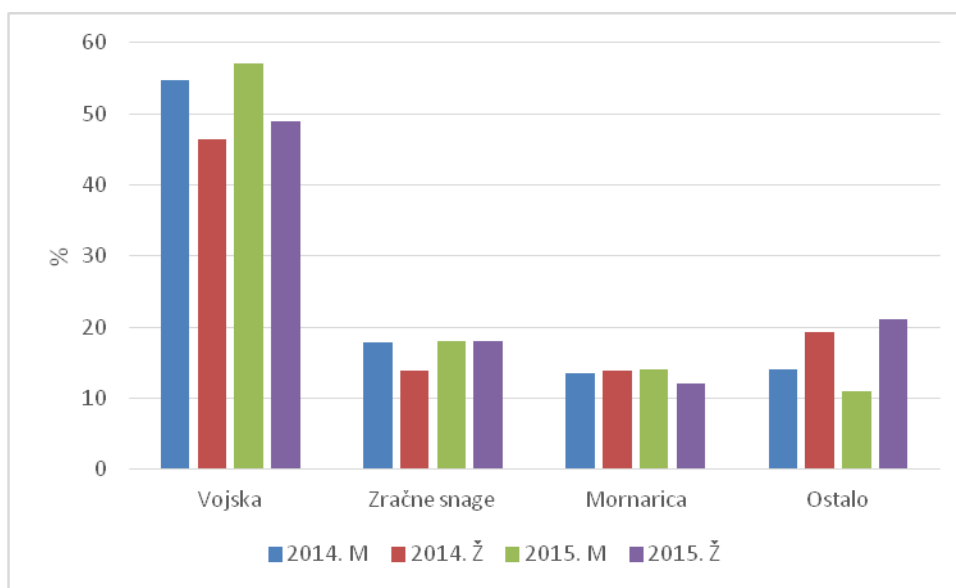

Izvor: Summary of the National Reports of Member and Partner Nations 2014. i 2015.

Na grafikonu 4. prikazan je udio ženskih prijava u vojnu službu za 2014. i 2015. godinu. Povećava se interes žena za sudjelovanjem u sigurnosti na svim razinama odlučivanja i djelovanja, te ono nije ograničeno samo na članice NATO-a. Promjene su vidljive i na ostalim

članicama Ujedinjenih naroda, zemljama partnerima UN-a i NATO-a i sl. Također, najveći broj prijava u 2014. godini bio je u Češkoj (29%), Japanu (24,7%) i Sjedinjenim Državama (24,7%). Najmanji broj prijava bio je u Austriji (3,1%), Luksemburgu (3%) te Čečeniji (2,6%). U 2015. godini, najveći broj ženskih prijava na dobrovoljno služenje vojnog roka bilo je ponovno u Češkoj (32,1%) i Japanu (27%), a na trećem mjestu našla se i Hrvatska (23,9%).

Grafikon 5. Raspodjela muškaraca i žena prema području zaposlenja u NATO-u u 2014. i 2015. godini, izraženo u %

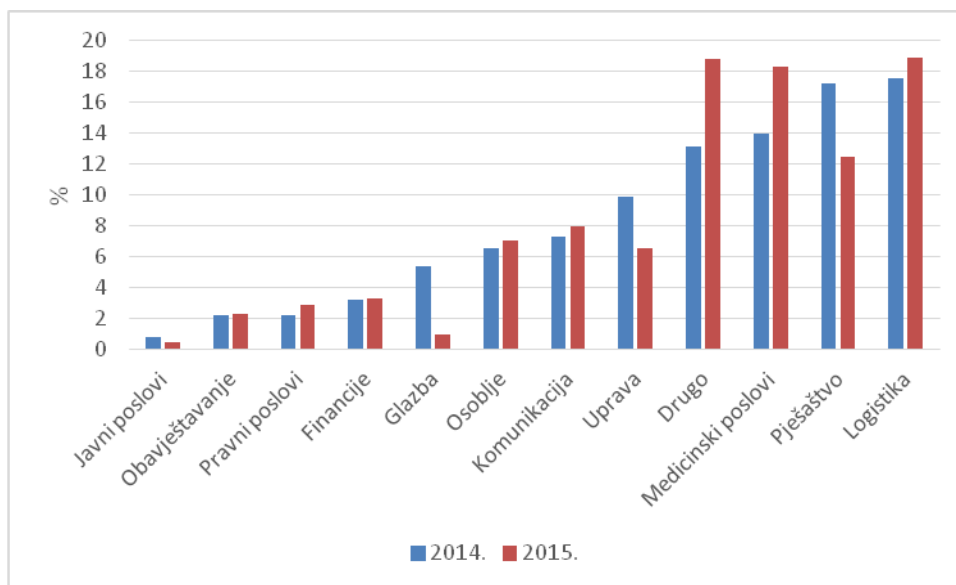

Izvor: Summary of the National Reports of Member and Partner Nations 2014. i 2015.

Sažetak daje prikaz raspodjele muškaraca i žena prema području zaposlenja u nacionalne oružane snage članica NATO-a (v. *Grafikon 5.*) za 2014. i 2015. godinu. Najveći broj muškaraca i žena radi u kopnenim vojnim snagama, a najmanji broj muškaraca i žena radi u mornarici. Povećanje broja žena događa se u kopnenoj vojsci, zračnim snagama i ostalim službama, dok mornarica doživljava smanjenje broja žena u svome području djelovanja.

Prema podacima iz 2014. godine, na grafikonu 6. vidljivo je kako je najveći broj žena zaposlen u području logistike, pješastvu, te u medicinskim poslovima. Najmanji broj žena zaposlen je u području javnih poslova, obavještajnim i pravnim poslovnima te u financijama. Trend smanjenog broja žena prenosi se na ista područja i u 2015. godini. Do porasta broja zaposlenih žena raste u području vojno-medicinskih, logističkih i drugih poslova u odnosu na 2014. godinu.

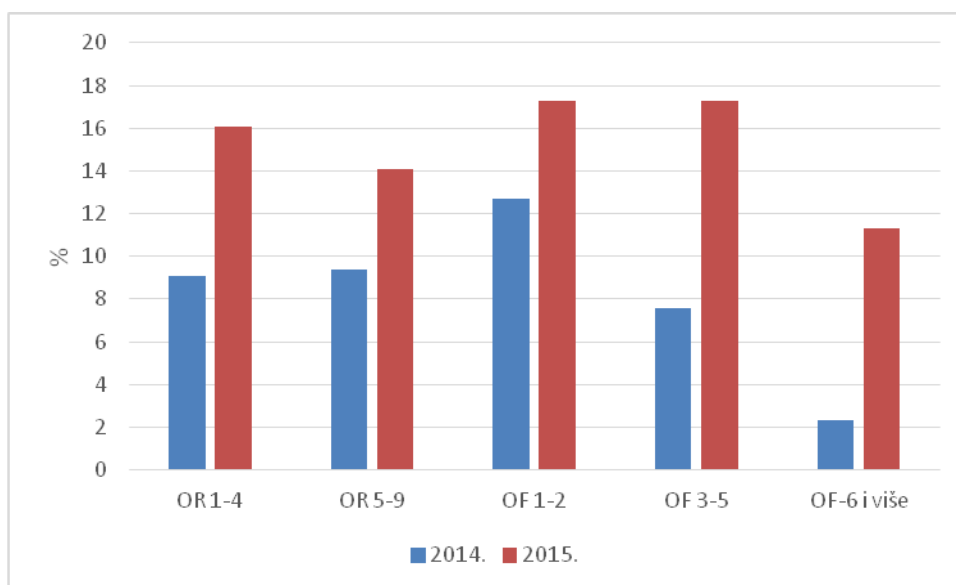
Grafikon 6. Prikaz udjela zaposlenih žena prema uslugama u NATO-u, za 2014. i 2015. godinu, izraženo u %

Izvor: Summary of the National Reports of Member and Partner Nations 2014. i 2015.

Kada je riječ o činovima koje žene obnašaju u NATO-u, grafikon 7. najbolje prikazuje stanje za 2014. i 2015. godinu. OR 1-4 označava razvodnike i pozornike, OR 5-9 označava dočasnike, OF 1-5 su časnici, a OF-6 nadalje su generali. Najveći broj žena 2014. i 2015. godine imalo je čin časnica, a najmanji broj žena u oba razdoblja imalo je čin generalice.

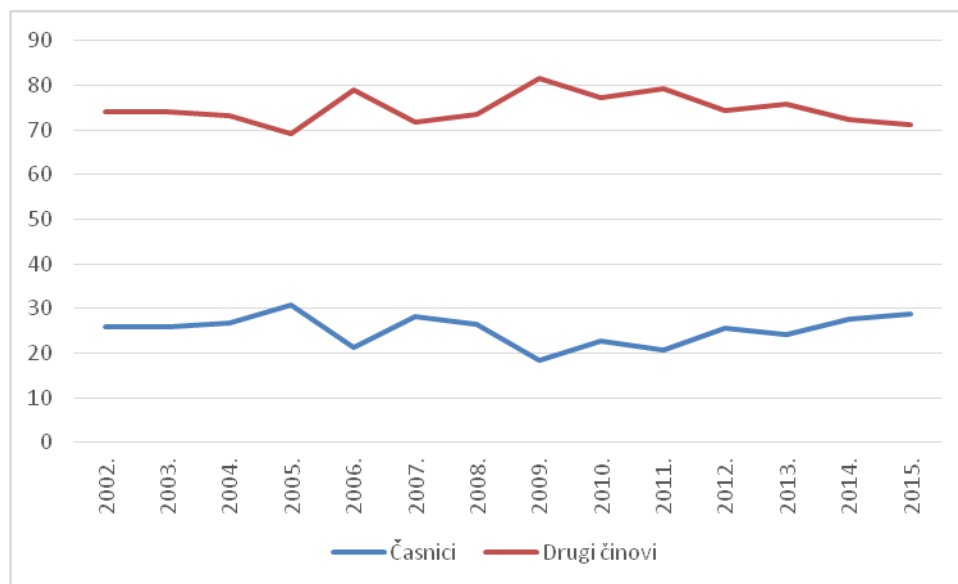
Grafikon 7. Udio žena prema činovima u NATO-u, za 2014. i 2015. godinu, izraženo u %

Izvor: Summary of the National Reports of Member and Partner Nations 2014. i 2015.

Na grafikonu 8. može se uočiti kako se kretao udio žena kroz čin časnice spram ostalih činova u razdoblju od 2002. do 2015. godine. Što se tiče čina časnice, bilo je manjih padova u kretanju broju osoba, konkretno 2006. i 2009. godine. Sve ostale godine biježe rast broja časnica. Ostali činovi također su trpjeli manje promjene u broju ženskih pozornica i dočasnica. Od 2013. do 2015. godine zabilježen je pad broja žena sa činovima. Razlog tome može biti imenovanja za čin časnica, čiji se broj povećava kako grafikon prikazuje, ili se radi o manjku interesa za napredovanjem. Također su mogući i rodiljni dopusti koji bi utjecali na broj aktivnih vojnkinja.

Grafikon 8. Prikaz kretanja žena u razdoblju od 2002. do 2015. godine prema činovima, izraženo u %

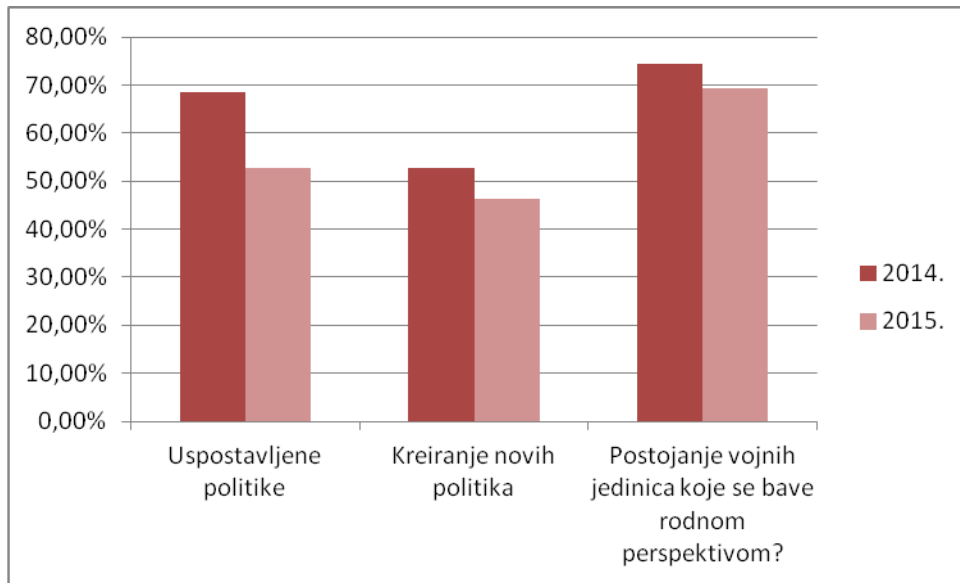

Izvor: Summary of the National Reports of Member and Partner Nations 2014. i 2015.

Sažeci nacionalnih izvještaja pokazuju koliko je država prije 2014. odnosno 2015. godine imalo već uspostavljene politike za integraciju rodne perspektive. Prema tome, na grafikonu 9. prikazano je kako je 2014. godine 68,6% država članica i partnera imalo neki oblik uspostavljene politike za integraciju rodne perspektive do kraja 2013. godine. Također, 52,3% članica i partnera radilo je na uspostavljanju nove politike kako bi se integrirala rodna perspektiva. Oko 74% članica i partnera imalo je neki oblik vojne jedinice koja se bavila pitanjima rodne ravnopravnosti, poput rodnih savjetnika i slično. Do kraja 2014. godine, 52,8% članica i partnera imalo je uspostavljene politike i zakonodavstvo u skladu s

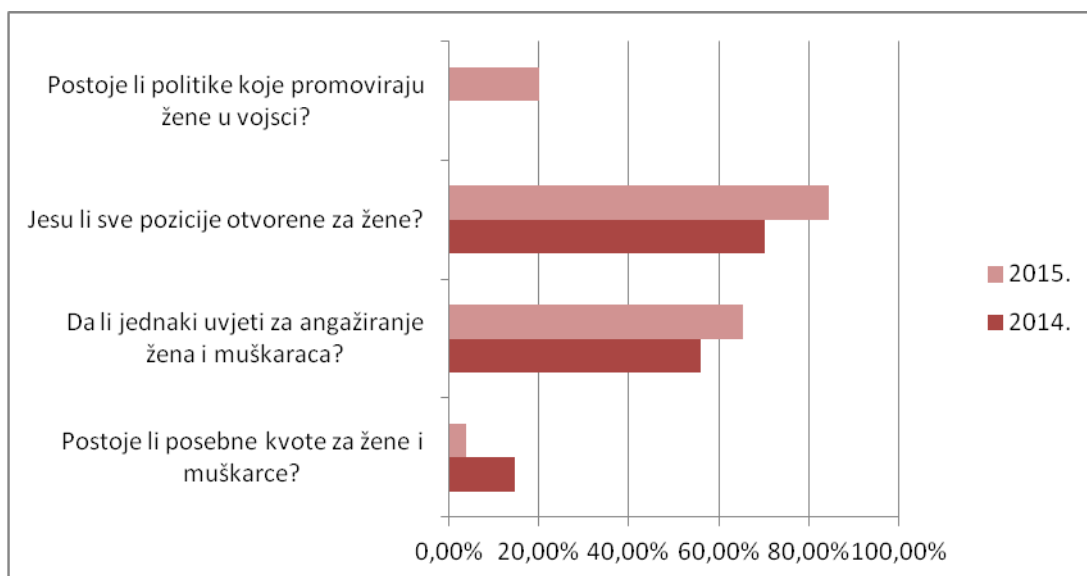
promicanjem ravnopravnosti spolova. Oko 46% je bio zaokupljeno kreiranjem novih politika, a 69,2% je imalo uspostavljene vojne strukture koje su pomagale u provedbi rodne perspektive.

Grafikon 9. Prikaz postojećih i novih politika u zemljama članicama i zemljama partnerima NATO-a obzirom na integraciju rodne perspektive, u 2014. i 2015. godini, izraženo u %

Izvor: Summary of the National Reports of Member and Partner Nations 2014. i 2015.

Grafikon 10. Statistika angažiranosti žena u NATO članicama za 2014. i 2015. godinu, izraženo u %

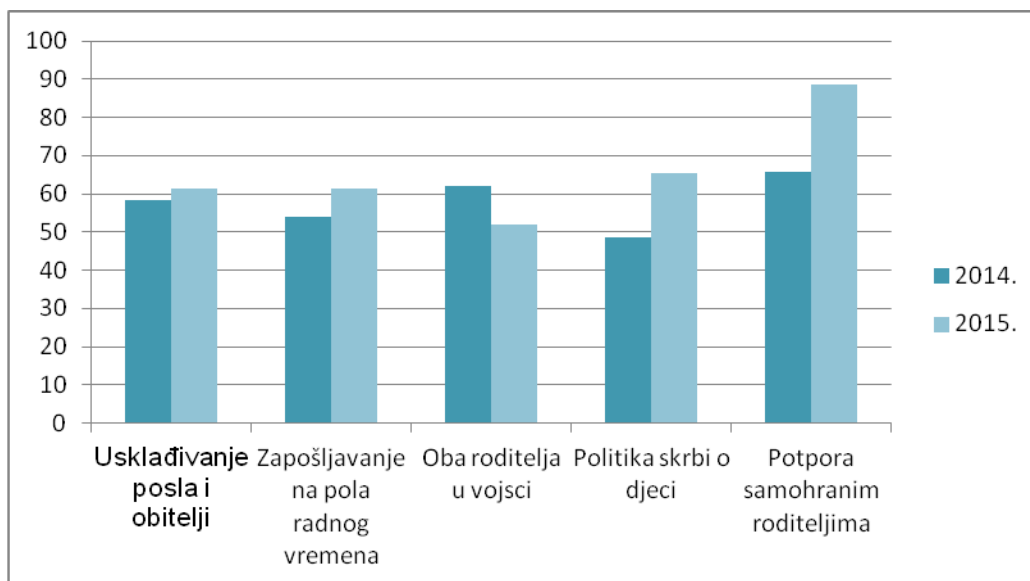

Izvor: Summary of the National Reports of Member and Partner Nations 2014. i 2015.

Prema podacima na grafikonu 10. vidljivo je kako se kroz godinu dana smanjilo zapošljavanje žena u vojnim snagama NATO-a prema kvotama za 10,8%. Povećava se broj pozicija koje su otvorene za žene i muškarce na jednak način, te se povećava broj zemalja sa jednakim uvjetima za zapošljavanje i angažiranje žena i muškaraca. Za 2014. godinu nema podataka da li su postojale posebne politike koje su promovirale zapošljavanje žena u vojsci, no u 2015. godini čak 20% zemalja članica to ima i koristi. Prema navedenim podacima u prethodnim grafikonima može se zaključiti kako se integracija rodne perspektive proširila na gotovo sve članice i partnere NATO-a. Kontinuiranim trudom i brigom oko žena, davanjem poticaja i otvaranjem mogućnosti za njihov napredak, NATO savez bilježi izniman napredak u promicanju ravnopravnosti spolova.

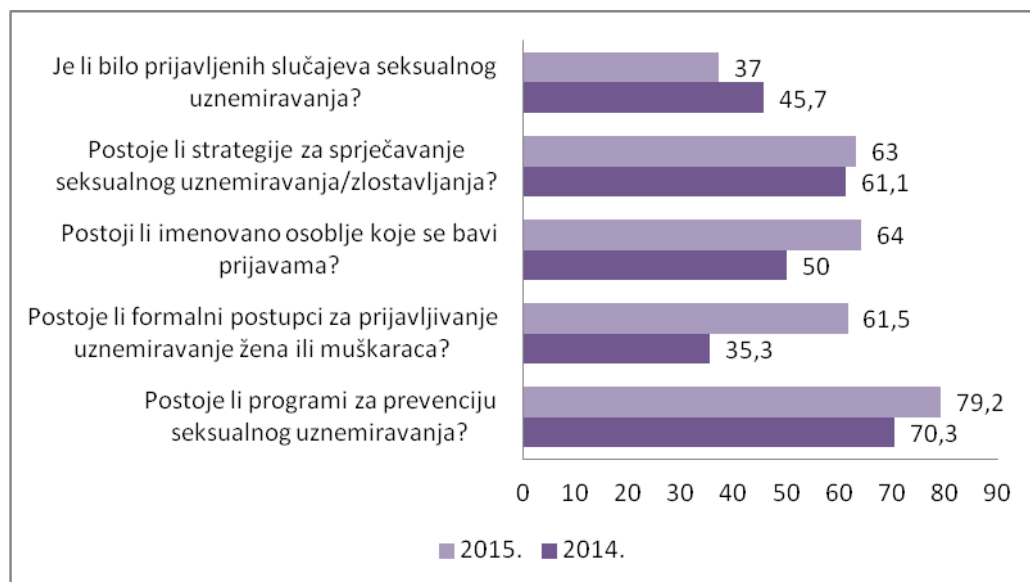
Osim što je ženama iznimno teško uspjeti u poslovima u kojima su dominantni muškarci, također im je teško usklađivati posao i obiteljski život. Zbog toga su u sažecima navedeni podaci o članicama NATO-a koje pružaju razne inicijative za usklađivanje posla i obitelji. Na grafikonu 11. vidljivo je povećanje broja programa i politika koje daju podršku usklađivanju poslovnog i privatnog života. Povećava se broj članica koje daju potporu samohranim roditeljima u vojnim službama. Zapošljavanje na pola radnog vremena te politike skrbi o djeci također postaju novitet koji je sve više raširen u članicama. Međutim, smanjuje se broj članica koje imaju posebne programe ili mjere u situacijama kada su oba roditelja zaposlena u vojsci.

Grafikon 11. Inicijative koje usklađuju posao i obitelj u NATO članicama, za 2014. i 2015. godinu, izraženo u %

Izvor: Summary of the National Reports of Member and Partner Nations 2014. i 2015.

Grafikon 12. Prevencija seksualnog uznemiravanja u državama članicama NATO-a, za 2014. i 2015. godinu, izraženo u %

Izvor: Summary of the National Reports of Member and Partner Nations 2014. i 2015.

Na grafikonu 12. prikazan je napredak u borbi protiv seksualnog uznemiravanja i seksualnog nasilja nad ženama. Povećava se broj programa i mjera prevencije protiv seksualnog uznemiravanja. Također, povećava se broj rodnih savjetnika kao i ostalog osoblja koje se bavi

zaštitom i prijavama žrtava seksualnog nasilja. Povećava se broj strategija koje sprječavaju seksualno uznemiravanje i zlostavljanje. Obzirom na to, smanjuje se broj prijavljenih slučajeva zlostavljanja i uznemiravanja. U konačnici, to i jest cilj strategija i programa. Žene moraju biti svjesne svojih prava i mogućnosti, te istovremeno moraju postojati mjere i programi koji će im pomoći u ostvarenju njihovih ciljeva. Ni žene ni muškarci ne smiju biti žrtvama uznemiravanja ili zlostavljanja na radnom mjestu, privatno ili u bilo kojoj drugoj situaciji.

10. TRENUTNI IZAZOVI I ZADACI

Prilikom 10. obljetnice prihvaćanja Rezolucije VS 1325 i njenih srodnih rezolucija, Vijeće sigurnosti zatražilo je da se napravi strateški okvir za djelovanje po kojoj bi se implementacija rezolucija odvijala prema unaprijed određenom planu. Dakle, taj bi strateški okvir činio svojevrsnu zajedničku viziju zemalja članica i partnera s ciljem unaprjeđenja politike „Žene, mir i sigurnost“ u četiri osnovna područja: prevencija odnosno sprječavanje sukoba i svih oblika nasilja nad ženama i djevojčicama tijekom i nakon sukoba, ravnopravno sudjelovanje žena i muškaraca u donošenju odluka o miru i sigurnosti, zaštita prava žena i djevojčica tijekom i nakon sukoba, te oslobođenje i oporavak žena i djevojčica (UN Strategic Framework, 2011). Ovih se smjernica pridržava i NATO tijekom svojih obaveza, zadataka i svakodnevnog djelovanja na svim razinama odlučivanja.

NATO je trenutno usmjeren na nekoliko primarnih područja: poboljšanje učinkovitosti mreže rodni savjetnika; pitanje roda uključeno je u plan obrane, te ono postaje prioritet pri izgradnji kapaciteta obrane; NATO-v paket edukacije o spolnom odgoju dostupan je javnosti. Na Samitu u Varšavi u lipnju 2016. godine, utvrđena je predanost NATO članica i njihovih partnera Rezoluciji VS 1325. Ono što je utvrđeno revizijom provedbe programa „Žene, mir i sigurnost“ jest da se poboljšao položaj žena na razinama odlučivanja, njihov se broj povećao, žene brže napreduju, „jača partnerstvo za ravnopravnost spolova s drugim međunarodnim organizacijama, uključujući UN, OSCE, EU i Afričku uniju, financiraju se rodno osjetljiva istraživanja koja su usmjerena na sprečavanje ili suzbijanje nasilnog ekstremizma“ (Annual Report, 2016: 82).

U lipnju 2015. godine, odlukom Sjevernoatlantskog vijeća, NATO rodnu perspektivu integrira u strateške zapovijedi. Dakle, ono se usvaja u sve misije, operacije, obuke, vježbe,

planove i dr. (Annual Report, 2016: 83). Od 2007. do 2016. godine, postotak broja žena u NATO savezu porastao je na 26%. Žene, zahvaljujući naporu UN-a i NATO-u, imaju mogućnost zaposlenja na svim pozicijama u oružanim snagama u čak 85% država članica. Više od polovice NATO članica imaju raznovrsne programe i mjere za podršku onim roditeljima koji su oboje zaposlenici oružanih snaga. Gotovo 70% članica NATO-a imenovala je vojne osobe koje se bave isključivo pitanjima roda. Također, u NATO-vim operacijama u 2015. godini, 6% žena bile su dio vojno-civilnih operacija.

NATO surađuje s brojnim organizacijama i udrugama koje promiču prava i položaj žena u društvu, posebice oružanim snagama. Primjerice, sa *Ženevskim centrom za demokratsku kontrolu oružanih snaga*, koji nastoji ojačati moć žena kao aktera sigurnosnog sektora¹¹. Potom sa *UN women*, organizacijom koja je posvećena promicanju ravnopravnosti spolova i osnaživanju žena. Također i sa *Inclusive security i USIP*-om. Suradnja na međunarodnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini je od ključne važnosti za promicanje ravnopravnosti spolova.

11. HRVATSKA I PROGRAM „ŽENE, MIR I SIGURNOST“

Hrvatska je članicom Ujedinjenih naroda postala 22. svibnja 1992. godine. Time je postala i strankom Opće skupštine UN-a. Obzirom da je tijekom Domovinskog rata bila suočena sa brojnim ratnim stradavanjima, Hrvatska je nažalost iskusila ratne strašne posljedice, kojim su u najvećem broju, bile pogođene žene i djeca. „Žene i djevojčice uvučene su u oružane sukobe, a njihovo zlostavljanje i silovanje postaje oružjem rata za kojim se često poseže“ (NAP, 2011: 2). Potaknuta idejom da se počinjeni zločini i stradavanja više nikada ne ponove, Hrvatska je, kao članica, pozitivno prihvatila odluku UN-a o preuzimanju Rezolucije VS 1325 i njenih srodnih rezolucija te „drži da je uloga žena u očuvanju mira posebna i jedinstvena“ (NAP, 2011: 3).

Članicom NATO-a Hrvatska postaje u srpnju 2009. godine te se implementacijom Rezolucija, mijenja sustavna politika NATO-a. Naime, sve su države članice bile primorane implementirati spomenute rezolucije u vlastitu politiku pomoću nacionalnih akcijskih planova. Hrvatski nacionalni akcijski plan (NAP) za provedbu Rezolucije VS 1325 i njenih srodnih rezolucija donesen je za razdoblje od 2011. do 2014. godine. „Položaj žena u zemljama u tranziciji i njihov utjecaj na mir i sigurnost jedan su od glavnih vanjskopolitičkih

¹¹ <http://www.dcaf.ch/about-us> (Pristupljeno: 28.kolovoza 2017.)

prioriteta Hrvatske. Sukladno smjernicama Sveobuhvatne politike NATO-a za provedbu rezolucije 1325 (kroz provedbu Nacionalnog akcijskog plana za implementaciju predmetne rezolucije, a u okviru doprinosa međunarodnom miru i sigurnosti), Hrvatska - sudjelujući u mirovnim operacijama - posebno naglašava važnost sudjelovanja žena¹². Veliki se napori ulažu u povećanje angažmana žena u policiji, oružanim snagama, pritom se misli i na njihov veći angažman u mirovnim misijama, te također u različitim nevladinim aktivnostima i organizacijama. Konkretni poslovi koje hrvatske vojnkinje rade u NATO-vim operacijama izgradnje i održanja mira su: vojne promatračice, stožerne časnice raznih specijalnosti, zapovjednice, ostali položaji vezani uz vojno-civilne, vojno-policijske, te vojno-medicinske poslove.

11.1. Nacionalni akcijski plan (2011. – 2014.)

Izradi NAP-a prethodila je 10. obljetnica Rezolucija Vijeća sigurnosti te su usvojena četiri ključna područja koje Rezolucija obuhvaća. Radi se o prevenciji, participaciji, zaštiti i oporavku te provedbi. Na isti način je sastavljena i hrvatska verzija NAP-a. Dakle, MVEP je provodilo konkretne mjere koje su sadržane u Nacionalnom akcijskom planu za razdoblje od 2011. do 2014. godine.

Prva mjera odnosi se na prevenciju. Ono označava provjeru i preispitivanje postojećih nacionalnih dokumenata kojima je bila potrebna primjena rodne perspektive, odnosno usklađivanje. Prihvaćanjem Rezolucija, Hrvatska je nastojala osnažiti i primijeniti rodnu politiku uvrštavanjem iste u rad svih službi, ministarstava, vladinih i nevladinih organizacija, stranaka i drugih. Da bi to bilo ostvarivo, potrebno je bilo pripremiti teren. Valjalo je odrediti stručnjake za pitanje roda, primijeniti rodnu politiku u regionalnoj i međunarodnoj suradnji.

Druga mjera odnosi se na participaciju. Riječ je o povećanju udjela žena u sigurnosnom sustavu kako bi se ostvarila ravnoteža spola. Nadalje, nastoji se povećati broj žena izaslanica, veleposlanica te njihov udio u međunarodnim organizacijama. Također, posebna pažnja se usmjerava na edukaciju lokalnih žena u post-konfliktnim područjima o njihovim pravima i mogućnostima.

¹² <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/multi-org-inicijative/nato/hrvatska-i-nato/prioriteti-i-aktivnosti/> (Pristupljeno: 19.svibnja 2017.)

Treća mjera odnosi se na zaštitu i post-konfliktni oporavak. Ovdje je konkretno riječ o promicanju i provedbi zaštite prava žena i djevojčica u područjima u kojima sukob još traje i ondje gdje je sukob završio. Potrebno je neprestano prikupljati podatke, provoditi edukacije, integrirati podatke kako bi se dobila kompletna slika o kakvoj je situaciji, odnosno problemu riječ.

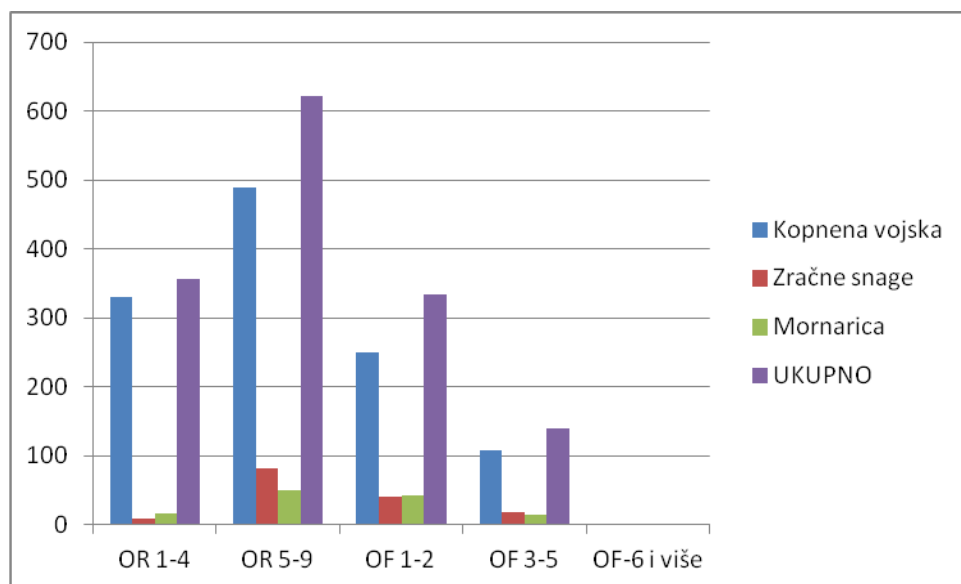
Četvrta mjera odnosi se na provedbu i praćenje. Naime, važno je prikupiti, a potom integrirati prikupljene podatke kako bi se dalje stvarao izvještaj kojim bi se prikazali ključni problemi, ili se ukazalo na opasnosti i potrebe u određenim sredinama. Razmjena iskustava na nacionalnoj, regionalnoj i međunarodnoj razini iznimno je važna kako bi se sve države i sva područja jednako razvijala prema naprijed i davala maksimum da se problemi koje žene i djeca trpe smanje, ako je moguće i nestanu. Redovito izvješćivanje o radu na terenu daje povratnu informaciju nadležnima o provedbi Rezolucija i daljnjim koracima.

11.2. Izvješća o provedbi NAP-a za 2012. i 2013. godinu

Provedeni su izvještaji o provedbi NAP-a za 2012. i 2013. godinu, kako bi se pratio napredak integracije rezolucija. Izvješće za 2012. govori o tome kako je NAP utjecao na to da hrvatski Ustav postavi ravnopravnost spolova kao jednu od najviših vrijednosti hrvatske nacije. Ključno je spomenuti Nacionalnu politiku za promicanje ravnopravnosti spolova, koja je prethodila NAP-u, te je na temelju nje, Vlada RH odlučila o eliminaciji diskriminacije žena u svakodnevnom životu. „Ministarstvo obrane odgovorno je za cijeli niz provedbenih mjera iz Nacionalnog akcijskog plana, čime pridonosi jačanju nacionalnih mjera na svim razinama - od sudjelovanja žena u odlučivanju i mirovnim procesima, kroz provedbu obrazovanja o rodnoj jednakosti u razvoju i očuvanje mira te sveobuhvatnoj zaštiti žena tijekom rata i poslijeratnog razdoblja. Zakonodavstvo jednako tretira i žene i muškarce u Ministarstvu Obrane i Oružanim Snagama - od samog početka kroz proces selekcije i klasifikacije, dobrovoljnu vojnu službu, obuku i obrazovanje, obavljanje dužnosti i promicanje, kao i sudjelovanje u mirovnim operacijama i drugim aktivnostima u inozemstvu“ (National Report, 2012: 1). Također, MO uvelo je Akcijski plan za promicanje zaštite ljudskih prava, uspostavljanju ravnoteže u stvaranju jednakih mogućnosti u obrambenom sustavu i donošenju odluka, sprječavanje svih oblika nasilja temeljem spola. U ovom je izvještaju navedeno kako Hrvatska sudjeluje u NATO-vom *Smart Defense* projektu „Ženski vođe u sigurnosti i obrani“.

Izvješće također navodi kako se povećao broj žena u MO u odnosu na prethodne godine, no u Oružanim snagama još nije došlo do značajnih promjena. Što se tiče zapošljavanja, jednaki su uvjeti za prijem u službu. Novost je da se izravno pozivaju srednjoškolci da postanu kadeti hrvatske vojske, bez obzira na spol. Prema podacima iz 2010. godine žene su činile gotovo 16% ukupnog broja zaposlenog osoblja u Oružanim snagama i Ministarstvu obrane (NAP, 2011). Tijekom 2012. godine, izvještaj navodi da je među kadetima bilo 20% djevojaka.

Grafikon 13. Broj žena u hrvatskoj vojsci prema položajima i prema područjima 2012. godine, izraženo u apsolutnim vrijednostima

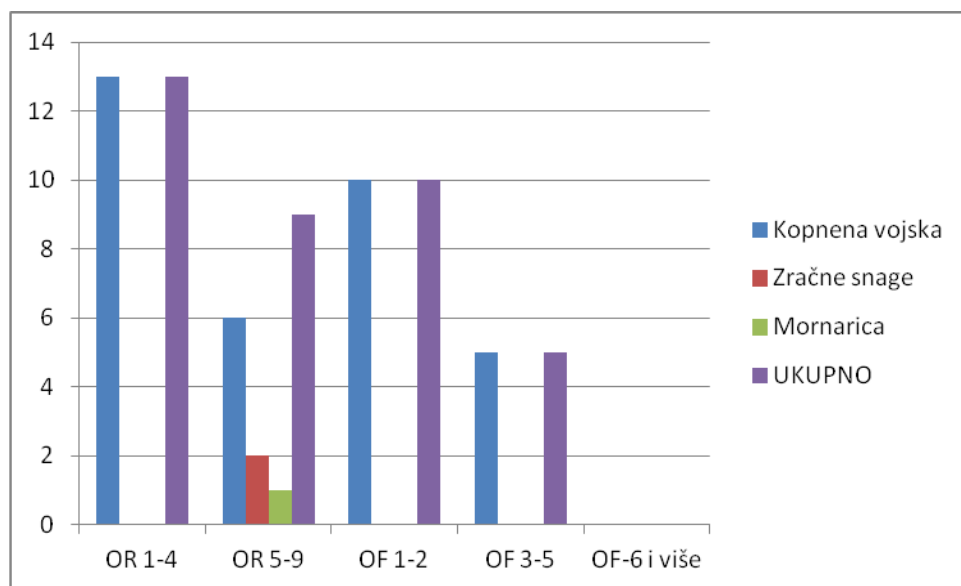
Izvor: National Report for 2012. The Republic of Croatia

Prema podacima na grafikonu 13. uočava se odnos broja žena u različitim područjima i na različitim pozicijama u hrvatskim oružanim snagama u 2012. godini. Naime, najmanji je broj žena u mornarici, njih tek 124. Slijede je zračne snage, koje broje 150 pripadnica. Kopnena vojska imala je 1178 ženskog osoblja 2012. godine. Generalica nema niti u jednom području hrvatske vojske, pozornica vrlo malo. Najveći je broj dočasnica i časnica u sva tri područja djelovanja.

Uspoređujući to sa podacima udjela ženskog osoblja u NATO operacijama (Grafikon 14.), velika je razlika u broju ženskog osoblja. U NATO-vim operacijama – KFOR i ISAF – sudjelovalo je ukupno 37 hrvatskih vojnkinja. A još manji broj žena, njih ukupno 12,

sudjelovalo je u UN-ovim mirovnim operacijama 2012. godine (National Report, 2012: 5). Pozornica i časnica ima nekoliko samo u kopненоj vojci, dok dočasnica imaju sva tri područja djelovanja hrvatske vojske.

Grafikon 14. Broj hrvatskih vojnkinja u NATO operacijama prema položajima i područjima 2012. godine, izraženo u apsolutnim vrijednostima

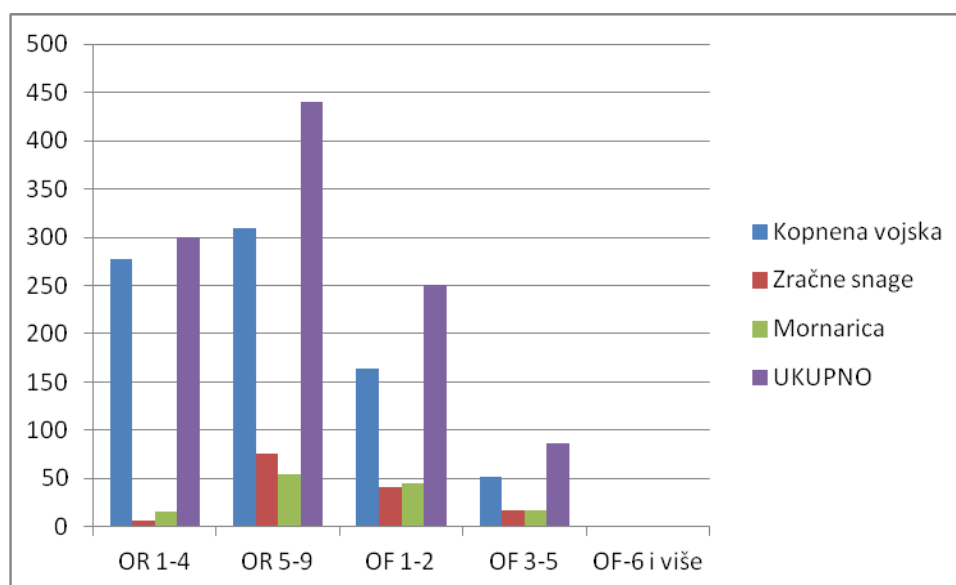
Izvor: National Report for 2012. The Republic of Croatia

Izvještaj o provedbi NAP-a za 2013. godinu prikazuje kako je postignut značajan napredak u odnosu na prethodno razdoblje. Naime, povećan je broj educiranih savjetnika za ravnopravnost spolova. Dalje, razvijen je dokument pod nazivom „Rodno osviještena politika u Ministarstvu obrane i Oružanim snagama. To je prvi dokument takve vrste ikada donesen u obrambenom resoru. „Rodno osviještena politika pruža operativne smjernice svim organizacijskim jedinicama MO i OS, koje su dužne usvojiti ili uskladiti iste određujući specifične ciljeve, mjere i aktivnosti kojima će se promicati ravnopravnost spolova“ (National Report, 2013: 1). Također, razvijen je i tečaj za trenere putem kojeg će se educirati o spolnoj ravnopravnosti. Ministarstvo obrane i dalje ima najveći postotak žena, prema izvještaju, 56,38% žena od ukupnog broja zaposlenih (National Report, 2013).

Na grafikonu 15. prikazan je broj žena u hrvatskoj vojsci prema položajima i područjima djelovanja za 2013. godinu. Najveći je udio žena u kopненоj vojsci, njih 803. Zračne snage i mornarica ponovno, poput izvještaja za 2012. godinu, imaju vrlo mali broj vojnkinja.

Ponovno nema niti jedne generalice, najveći je broj dočasnica, nešto manji broj je časnica i najmanji broj razvodnica, odnosno pozornica. Uspoređujući podatke sa brojem hrvatskih vojnika u NATO-vim operacijama u 2014. godini, vidljivo je kako samo kopnena vojska ima časnice, dočasnice i razvodnice/pozornice, dok je mornarica od svih položaja imala tek jednu dočasnica. Zračne snage nisu imale niti jednu žensku osobu na višem zapovjednom položaju.

Grafikon 15. Broj žena u hrvatskoj vojsci prema položajima i područjima 2013. godine, izraženo u apsolutnim vrijednostima

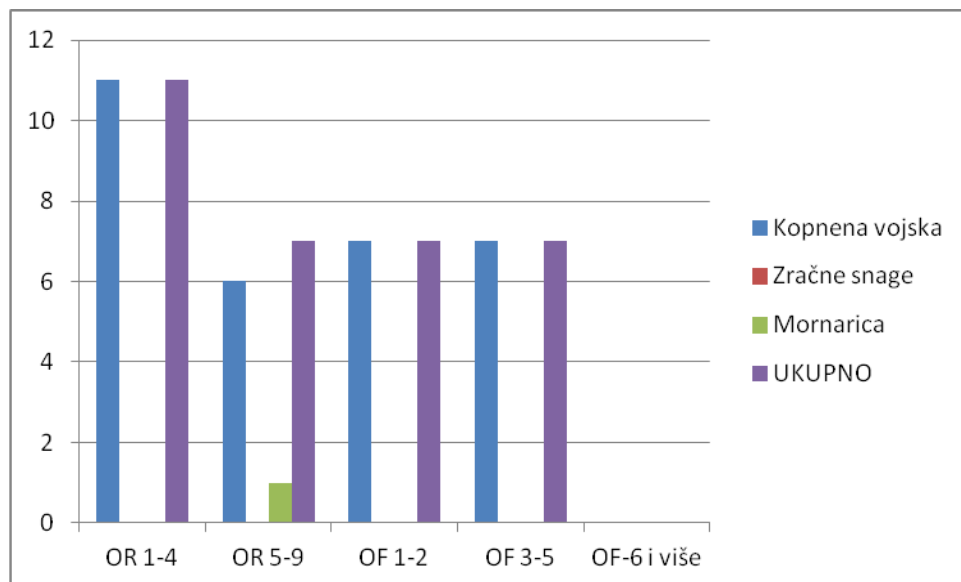

Izvor: National Report for 2013. The Republic of Croatia

Sve su pozicije otvorene za muškarce i za žene jednako, nema razlike u plaćama ili mogućnostima obzirom na čin ili dužnosti. Mirovine su također jednake. Jedina stvar koja ide u korist ženama, a ne muškarcima, jest popis pozicija koje žene ne bi trebale obavljati obzirom na njihove mogućnosti, u svrhu zaštite njihovog zdravlja i života, posebno tijekom trudnoće. No izvještaj ne propisuje o kojim je pozicijama riječ. Kao što nema razlike prilikom zapošljavanja, tako nema razlike niti prilikom redukcije osoblja. „U 2013. godini, žene su činile do 8,98% svih aktivnih vojnih osoba“ (National Report, 2013: 3). Ono što je zanimljivo jest činjenica da su dva instruktora iz Međunarodnog centra za obuku u vojnim operacijama hrvatske vojske pohađali tečaj za ravnopravnost spolova u vojnim operacijama. Obuka je bila u Švedskoj tijekom listopada 2013. godine. Važno je biti u toku s novim informacijama i

educirati se o načinu provođenja određenih aktivnosti i rješavanju različitih problematičnih situacija. U tome se vidi zalaganje za napredak i promocija ravnopravnosti spolova.

Grafikon 16. Broj hrvatskih vojnkinja u NATO operacijama prema položajima i područjima 2013. godine, izraženo u apsolutnim vrijednostima

Izvor: National Report for 2013. The Republic of Croatia

Najveće postignuće ovog akcijskog plana jest jača integracije žena u kadrovskom funkcioniranju Oružanih snaga i Ministarstva obrane, koji čine temelj hrvatske sigurnosti i obrane. Također, slanje trenera i vojnog osoblja na edukacije i obuke o provođenju i uspostavljanju ravnopravnosti mnogo govori i stavu Republike Hrvatske o integraciji Rezolucije. Primjenom ovog plana, Hrvatska nije radila samo u interesu NATO-ih i UN-ovih želja i interesa. Implementacijom ovog plana, Hrvatska je shvatila značenje uspostavljanja ravnopravnosti spolova. Zaštita prava žena i djevojčica ima enorman utjecaj na cjelokupno stanovništvo. Njihova postepena zaštita, prvo kroz vladine, a potom i kroz nevladine organizacije, pa privatne tvrtke, čini za državu veliki uspjeh. Povećanje interesa žena za radom, napretkom, pomoći i sudjelovanjem u najvažnijim odlukama koje se ne donose samo za treće strane već za cjelokupno društvo znače veliki skok na ljestvici napretka. Hrvatska je malena država, no ovakvi postupci čini Hrvatsku velikom zemljom.

Hrvatska je stranka UN-ove Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena- CEDAW (NAP, 2011). Postojeći Zakon o ravnopravnosti spolova (2008.) u RH dodatno je

usklađen sa direktivama UN-a, NATO-a te kasnije Europskom unijom. Nadalje, uvedena je posebna obuka za sve muške i ženske pripadnike oružanih snaga kako bi se pripremili za rad u specifičnim okolnostima mirovnih operacija. Riječ je o edukaciji o kulturnoj različitosti, spolnom iskorištavanju i nasilju, zlostavljanju, pravima djeteta te ljudskim pravima.

Prihvatanjem nove politike o rodnom osvještavanju, te uspostavom akcijskog plana za promicanje ravnopravnosti spolova, MO uspostavilo je dva nova odbora. Radi se o Odboru za ravnopravnost spolova i Odboru za zaštitu dostojanstva vojnih osoba. Oba odbora sastoje se od časnika i službenika iz MO i OS RH. NATO-v izvještaj o radu članica prikupio je niz korisnih i usporedivih podataka. Primjerice, izvještaj je zabilježio kako OS pomažu zaposlenicama prilikom napuštanja službe, pomažući im prilikom prijelaza u civilni život. Najčešći razlozi za napuštanje službe za žene i muškarce su ozljede ili umirovljenje. Način na koji zadržavaju osoblje u službi su bonusi za osobe s posebnim vještinama, napreci u karijeri, dodatne obuke ili edukacije, ovisno o potrebama i mogućnostima. Napredak je vidljiv i u korištenju raznorazne opreme koja je napravljena na način da odgovara i muškarcima i ženama na jednak način. Takav je potez sjajan, kako se ne bi unazadio ničiji razvoj niti napredak. Iako nema posebnih programa pomoći roditeljima, postoji program pomoći samohranim roditeljima i trudnicama. Ono što je posebno zanimljivo jest činjenica da OSRH posjeduju čak 13 programa izobrazbe koji se odnose na spol. Prema ovoj informaciji, može se zaključiti važnost koju ravnopravnost spola predstavlja za hrvatsku vlast. Izvještaj navodi kako se ulaže mnogo truda u obuku dočasnica, časnica i buduće generalice.

Izvještaj iz 2015. godine navodi kako su OSRH primijenile politiku zadržavanja osoblja sa izuzetnim vještinama, poput pilota, IT stručnjaka, profesora ili liječnika. Također, većina stvari koje su spomenute za 2013. Godinu nisu promijenile, osim što se spominju tečajevi u Rakitju. U Rakitju se nalazi Međunarodni centar za vojne operacije OS RH. Tamo se provodi program „NATO tečaj osoblja“ koji obuhvaća edukaciju o rodnoj perspektivi, sukladno rezolucijama i direktivi 40-1. Također, 2015. godine, imenovana je prva generalica koja služi kao GENAD zapovjedniku Međunarodnih snaga za uspostavljanje sigurnosti. U narednom vremenu, planira se održavanje seminara pod nazivom „Integracija rodne perspektive radi operativne učinkovitosti“. Seminarom se nastoji potaknuti državni vrh za daljnjim provedbama rodne perspektive.

12. ZAKLJUČAK

Žene i djeca su žrtve tijekom i nakon okončanja sukoba. Povijesno su žene bile izostavljene iz procesa donošenja odluka o uspostavljanju mira i sigurnosti, te takvo isključivanje nije moglo riješiti rastuće društvene nejednakosti. Danas, žene žele zaštitu i zajamčena prava na život, zaposlenje, te sigurno okruženje za stvaranje obitelji. Također, sve više žena želi priznanje svojih sposobnosti i mogućnosti u obliku prisutnosti prilikom donošenja odluka o izgradnji i očuvanju mira. Kada se pobroje navedene nepravедnosti prema ženama, dobiva se globalni problem pod nazivom neravnopravnosti spolova. Jednakost u društvu ne može biti uspostavljena ukoliko nema jednakih mogućnosti za obrazovanje i zaposlenje. Usvajanje Rezolucije VS 1325 i njenih srodnih rezolucija, i njena integracija u NATO-v cjelokupan sustav i politiku pokazao se iznimno učinkovitim te se problem podzastupljenosti, diskriminacije i nasilja nad ženama postepeno smanjuje.

Ovim radom, prikazan je napredak međunarodne sigurnosne organizacije u borbi protiv neravnopravnosti spolova, diskriminacije žena na radnom mjestu i u privatnom okruženju. U 16 godina broj žena u vojnim snagama NATO-a povećao se za ukupno 3,2%. Prema standardiziranim izvještajima o provedbi rezolucija moguće je uspoređivati podatke na razini država članica i partnerica o ženama na različitim položajima (v. Poglavlje 9.). Povećava se udio žena sa činovima dočasnice i časnice. Također, raste zainteresiranost za dobrovoljnu vojnu službu, povećava se broj politika koje promoviraju žene u vojsci i rodnu perspektivu.

Radom se želi ukazati na napredak NATO-a u smislu da zapošljavanje na bilo kojem radnom mjestu više nije uvjetovano spolom. A ono se također odnosi i na plaće i mirovine. Nadalje, omogućena je pomoć trudnicama i samohranim majkama. Ono najvažnije jest pomoć vojsci u privođenju sukoba kraju te potom izgradnja mira. Spomenuto se omogućuje komunikacijom, razmjenu informacija, pomoći mirovnim snagama, stvaranjem udruga i organizacija koje pomažu ženama da se obrazuju, da postanu financijski neovisne o muškarcu ili obitelji. Pobrojano upućuje na zaključak da je riječ o značajnim koracima da se kritična sredina stabilizira i pokrene razvoj. Također, jednake mogućnosti i uvjeti na radnom mjestu omogućuju ostvarenje jednakosti u društvu. U budućnosti je zato važno je da se kontinuirano radi na poboljšanju položaja žena i djece putem obuka, edukacija i programa osposobljavanja,

a iako je konflikte nemoguće iskorijeniti, pomoć ženama i djeci u teškim situacijama je zadaća cjelokupne međunarodne zajednice, a ne samo NATO-a.

Žene i djeca čine najveći broj ratnih žrtava u modernom ratovanju, te iz tog razloga zaslužuju pravo glasa prilikom odlučivanja te mogućnost sudjelovanja u izgradnji i očuvanju mira te sprječavanju konflikata. Napredak UN-a i NATO-a vidljiv je u promjeni ponašanja međunarodne zajednice u odnosu na mir i sigurnost. Žene pružaju kvalitetnu perspektivu u analizi sukoba te utječu na suradnju i participaciju civilnog društva s mirovnim snagama u svrhu izgradnje i dugoročnog očuvanja mira.

Svrha ovog diplomskog rada je dati poticaj međunarodnoj zajednici da se i u budućnosti nastavi veliki trud i napor koji je uloženi da bi integracija rezolucija funkcionirala na nacionalnoj i međunarodnoj razini. Također, neka ovaj rad bude poticaj svim ženama da će, uključanjem u vojne snage, biti jednako vrednovane kao i muškarci, te da će njihov doprinos međunarodnoj zajednici biti značajan i zabilježen.

LITERATURA:

- Integrating UNSCR 1325 and Gender Perspectives in the NATO Command Structure (2012) BI-SC Directive 40-1, NATO
- Civil Society Advisory Panel on Women, Peace and Security (2016) Report of the first Annual Meeting, Bruxelles
- Civil Society Advisory Panel on Women, Peace and Security (2016) Terms of Reference, Deputy Secretary General
- Collins, A. (2010) Suvremene sigurnosne studije, Politička kultura, Zagreb
- How can Gender make a Difference to Security – indicators (2011) Brochure of NATO Committee on Gender Perspectives
- Nacionalni akcijski plan (2011) Za provedbu rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a 1325 (2000) o ženama, miru i sigurnosti i srodnih rezolucija
- Nacionalni akcijski plan provedbe rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda (2012) Izvješće Ministarstva vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske o provedbi u 2012. godini
- National Report for 2012 – the Republic of Croatia (2012) NATO Committee on Gender Perspectives
- National Report - Republic of Croatia (2013) NATO Committee on Gender Perspectives
- NATO Briefing – Women, Peace and Security (2010) NATO Public Diplomacy Division
- NATO/EAPC Action Plan for the implementation of the NATO/EAPC Policy on Women, Peace and Security (2016)
- Summary of the National Reports of NATO Member and Partner Nations to the NATO Committee on Gender Perspectives (2015), NATO HQ, Office of the Gender Advisor, International Military Staff
- Summary of the National Reports of NATO Member and Partner Nations 2014 (2016) NATO HQ, Office of the Gender Advisor, International Military Staff
- Promoting the Role of Women (2016) The Secretary's General Annual Report, NATO Public Diplomacy Division
- Women, Peace and Security (2013) Media Backgrounder, NATO Public Diplomacy Division

- Dcaf.ch (2017) The Geneva Centre for Democratic Control of Armed Forces (DCAF)
<http://www.dcaf.ch/about-us> Pristupljeno: 28.kolovoza 2017.
- Inclusivesecurity.org (2015) 10 Ways Syrian Women risk all for Peace
<https://www.inclusivesecurity.org/2015/06/09/10-ways-syrian-women-risk-all-for-peace/>
Pristupljeno: 28.kolovoza 2017.
- Mvep.hr (2017a) Prioriteti i aktivnosti RH kao članice NATO-a
<http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/multi-org-inicijative/nato/hrvatska-i-nato/prioriteti-i-aktivnosti/> Pristupljeno: 19.svibnja 2017.
- Mvep.hr (2017b) Ujedinjeni narodi
<http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/multi-org-inicijative/ujedinjeni-narodi/o-un/> Pristupljeno: 19.svibnja 2017.
- Nato.int (2016) 40th anniversary of the NATO Committee on Gender Perspectives
http://www.nato.int/cps/on/natohq/news_131710.htm Pristupljeno: 08.kolovoza 2017.
- Nato.int (2015) Special Representative for Women, Peace and Security
http://www.nato.int/cps/en/natohq/who_is_who_89607.htm
Pristupljeno: 22. kolovoza 2017.
- Unwomen.org (2017) UN Women training centre
<http://www.unwomen.org/en/how-we-work/capacity-development-and-training/training-centre-services> Pristupljeno: 28. kolovoza 2017.
- Usip.org (2010) United States Institute of Peace: What is UN Security Council Resolution 1325 and why is it so critical today?
https://www.usip.org/gender_peacebuilding/about_UNSCR_1325#What_is_U.N._Security_Council_Resolution_1325 Pristupljeno: 28. kolovoza 2017.
- Voxfeminae.net (2013) NATO prepoznao nerazmjern utjecaj rata na žene i djecu
<http://www.voxfeminae.net/gender-art/item/2080-nato-prepoznao-nerazmjern-utjecaj-rata-na-zene-i-djecu> Pristupljeno: 6.svibnja 2017.

POPIS GRAFIKONA:

1. Udio muškaraca i žena u vojnim snagama NATO-a u 2014. i 2015. godini,
izraženo u postocima _____(21)
2. Postotak žena u NATO-u od 1999. do 2015. godine, izraženo u postocima _____(22)
3. Postotak žena u vojnim snagama NATO-a prema zemljama članicama, za 2014. i 2015.
godinu, izraženo u postocima _____(23)
4. Udio ženskih prijava u vojnu službu za 2014. i 2015. godinu, izraženo u postocima ____ (23)
5. Raspodjela muškaraca i žena prema području zaposlenja u NATO-u u 2014. i 2015. godini,
izraženo u postocima _____(24)
6. Prikaz udjela zaposlenih žena prema uslugama u NATO-u, za 2014. i 2015. godinu,
izraženo u postocima _____(25)
7. Udio žena prema činovima u NATO-u, za 2014. i 2015. godinu, izraženo u postocima_(25)
8. Prikaz kretanja žena u razdoblju od 2002. do 2015. godine prema činovima,
izraženo u postocima _____(26)
9. Prikaz postojećih i novih politika u zemljama članicama i zemljama partnerima NATO-a
obzirom na integraciju rodne perspektive, u 2014. i 2015. godini, izraženo u
postocima _____(27)
10. Statistika angažiranosti žena u NATO članicama za 2014. i 2015. godinu,
izraženo u postocima _____(27)
11. Inicijative koje usklađuju posao i obitelj u NATO članicama, za 2014. i 2015. godinu,
izraženo u postocima _____(29)
12. Prevencija seksualnog uznemiravanja u državama članicama NATO-a, za 2014. i 2015.
godinu, izraženo u postocima _____(29)
13. Broj žena u hrvatskoj vojsci prema položajima i prema područjima 2012. godine,
izraženo u apsolutnim vrijednostima _____(34)
14. Broj hrvatskih vojnkinja u NATO operacijama prema položajima i područjima 2012.
godine, izraženo u apsolutnim vrijednostima _____(35)
15. Broj žena u hrvatskoj vojsci prema položajima i područjima 2013. godine,
izraženo u apsolutnim vrijednostima _____(36)
16. Broj hrvatskih vojnkinja u NATO operacijama prema položajima i područjima 2013.
godine, izraženo u apsolutnim vrijednostima _____(37)